wasta taistelupäiwän illalla. Josafat palasi kotia Jerusalemiin.

Josafat oli jo katkeria saanut kokea heimolaisuuden liitostaan Israelin kuningashuoneen kanssa. Mutta paljon pahempaa oli hän wielä saapa siitä kokea. Profeta Jehu nuhteli Josafatia hänen Jerusalemiin palatessaan tästä wäärästä liitosta. Kuningas ottikin waarin tästä nuhteesta ja rupesi yhä ahkerammin saattamaan alamaisiaan Herran pelkoon. Hän waelsi itse ympäri waltakunnassaan ja asetti tuomareita kaikkiin kaupunkeihin ja Jerusalemiin erityisen korkeamman oikeuston, ja waroitti kaikkia tuomareita pysymään wakaalla sydämmellä Herran pelwossa (2 Aik. 19, 6—11). — Näitä Josafatin neuwoja Juudan tuomareille pitäisi kaikkien tuomarien tuntea ja noudattaa.

Ahabin pojan Ahasian kanssa liittyi Josafat kauppatoimiin, samanlaisiin, joita oli Salomon aikana meritse harjoitettu, ja laiwoja rakennettiin Ezion-Geberissä. Mutta laiwat särkyiwät myrskyssä, ja koko yritys raukesi tyhjiin, niinkuin profeta Elieser jo edeltäpäin ennusti Josafatille. Paremmin onnistui sotayritys, jonka Josafat teki Ahasian jälkeisen Joramin ja Edomin kuninkaan kanssa Moabilaisia wastaan. Mutta suureen hätään joutui yhdistynyt sotajoukko kuitenkin, josta Herra heidät pelasti Josafatin tähden. Tästä on jo kerrottu Israelin kuninkaitten historiassa.

Sen jälkeen ei Josafat enää liittynyt Joramin kanssa mihinkään yhteiseen yritykseen. Suuri waara kohtasi wielä kuitenkin Josafatin waltakuntaa ja koko Israelia. Moabilaiset, Ammonilaiset ja muita korwen kansoja oliwat liittäytyneet yhteen ja waelsiwat nyt kaikkine omaisuuksineen Israelin kansaa wastaan, tunkeutuaksensa asumaan Kanaanmaahan. He oliwat jo Kuolleen meren eteläpuolitse tulleet Juudan wuorimaahan. Silloin Josafat ju-

listi yleisen paaston waltakunnassaan, ja kansa kokoontui Jerusalemiin etsimään Herralta apua. Kuningas itse seisoi kansan edessä Herran temppelin pihalla ja huusi Herran tykö (2 Aik. 20, 6—12). Silloin Herran Henki tuli yhden lewiläisen Jehasielin päälle, Assafin suwusta, ja hän ilmoitti Herran nimessä, että Herra oli sotiwa heidän puolestaan ja osoittawa autuuttaan jo seuraawana päiwänä; sentähden heidän ei tarwitsisi peljätä wihollisen woimaa. Niin kuningas ja kansa kumartui maahan, ja lewiläiset nousiwat kiittämään Herraa suurella äänellä. Jo seuraawana aamuna läksi Josafat wihollisia wastaan. Wielä lähtiessään seisoi Josafat ja puhui kansalle, lausuen: „Uskokaat Herraan, teidän Jumalaanne, niin olette hywässä turwassa, ja uskokaat hänen profetansa, niin te menestytte". Ja Josafat asetti weisaajat käymään sotawäen edelle, jotka kiittiwät ja ylistiwät Herraa, sanoen: „Kiittäkäät Herraa, sillä hänen laupeutensa pysyy iankaikkisesti". Kiitoswirsillä mentiin siis wihollista wastaan, niinkuin woitto olisi jo woitettu. Ja tämä usko Herraan ei turhaan raukennut. Herra toimitti Josafatille woiton. Ennenkuin Josafat ennätti wihollisten luo, oli tämä eri kansakunnista kokoonpantu, suuri sotajoukko joutunut keskinäiseen eripuraisuuteen, ja he oliwat jo toinen toisensa hukuttaneet, niin että Josafat wäkinensä tuli, — ei taistelemaan, waan saaliille. Kolme päiwää he kokosiwat wihollisten saalista, ja neljäntenä päiwänä he palasiwat ja tuliwat „kiitoslaaksoon"*); siinä he kiittiwät ja ylistiwät Herraa, josta laakso saikin nimensä. Suurella ilolla, psaltarein, harppujen ja pasunain kaikuessa he sitten palasiwat Jerusalemiin takaisin. Ja Jumalan pelko tuli kaikkiin naapuriwaltakuntiinkin tämän tapauksen johdosta, kun he kuuliwat, että Jumala oli sotinut Israelin wihollisia wastaan. Tämän jälkeen oli Josafatin waltakunta lewossa.

*) Kiitoslaakso (emek haberachah) on nykyinen Wadi Bereikut, länteenpäin Tekoa'sta.

Ennen kuolematansa jakoi Josafat aarteensa ja kaupungit poikainsa kesken, ja hallituksen waltakunnassa antoi hän esikoiselleen Joramille. Niin eli tämä kuningas, joka oli hurskas ja jalosydämminen, niinkuin hänen esi-isänsä Dawid, kaikissa tarkoittaen Jumalan kunniata ja kansan todellista parasta.

Joram ei ollut ensinkään isänsä kaltainen. Hän waelsi Israelin kuninkaitten teitä ja oli kokonaan jumalattoman puolisonsa Athalian, Ahabin tyttären wallassa. Nyt wasta astuiwat kamalat seuraukset ilmi Josafatin, tosin hywässä tarkoituksessa tehdystä, waan onnettomasta heimolaisuuden-liitosta Ahabin huoneen kanssa. Heti hallituksensa alussa murhautti Joram kaikki weljensä ja muutamia waltakunnan ylhäisiä; hän tahtoi tietysti itsekkäisessä julmuudessa wahwistaa itsensä hallitus-istuimella. Myöskin rakennutti hän, luultawasti puolisonsa kehoituksesta, Baalille temppelin ja tuotti niinmuodoin Baalin palweluksen waltakuntaan, aiwan niinkuin Ahabin huone teki Samariassa. Tämän johdosta lähetti hänelle profeta Elia kirjeen, jossa hän ennusti Joramille, että hänen syntiensä tähden oli Herra lyöpä hänen kansaansa, lapsensa, waimonsa ja omaisuutensa, ja että hän itse oli sairastawa, kunnes sisälmykset hänestä käywät ulos. Tämä kaikki käwi pian toteen. Edomilaiset ja Libnan kaupunki luopuiwat hänestä. Sittemmin tuliwat Filistealaiset ja Arabialaiset, walloittiwat Jerusalemin, häpäisiwät temppelin pihan irstaisilla juomingeilla (Obadja 16 w.) ja weiwät pois hänen poikansa, waimonsa ja omaisuutensa; ainoastaan Athalia pelasti itsensä nuorimman pojan Joahaan kanssa. Mutta Joram itse sairasti kaksi wuotta ennen kuolemataan ja kuoli pahaan tautiin. Kahdeksan wuotta oli hän hallinnut, mutta tämä hallitus oli paha, niin ettei kukaan häntä kaiwannut. Ja kansa ei häntä haudannutkaan kuninkaitten hautoihin Sionin linnaan.

Hänen poikansa Joahas eli **Ahasia** (niinkuin häntä kuninkaana kutsuttiin) nousi isänsä jälkeen hallitus-istuimelle 22 wuoden iällä*). Hän oli aiwan wallanhimoisen ja julman äitinsä wallassa ja waelsi jumalattomuuden tietä. Hän läksi enonsa, Israelin kuninkaan Joramin kanssa sotaan Syrialaisia wastaan ja sai surmansa Jisreelissä Jehun kautta, niinkuin siitä jo on ennen kerrottu.

Nyt **Athalia** anasti hallituksen itselleen ja antoi murhata kaikki kruununperilliset. Isebelin tytär osoitti samaa julmuutta kuin äitinsäkin aikanaan. Nyt wasta astuiwat selwimmästi näkywiin kamalat seuraukset Josafatin liitosta Ahabin huoneen kanssa. Dawidin suku oli lähellä sammua Juudan kuninkaan-istuimelta, ja waltakunta oli joutua samallaiseen kurjuuteen, jossa Israelin waltakunta oli. Mutta Ahasian sisar, J o s e b a, joka oli naimisissa pappi J o j a d a l l a, sai weljensä pienokaisen pojan J o a k s e n pelastetuksi murhaajien käsistä, ja Jojada kätki pojan imettäjänsä kanssa temppelin huoneisiin. Kuusi wuotta hallitsi jumalaton Athalia Juudan waltakuntaa; silloin kohtasi kosto häntä. Herra ei ollut wielä hyljännyt Juudaa ja aikoi wielä säilyttää sen hallitusistuimen Dawidin jälkeisille. Kun kuusi wuotta oli kulunut, kokosi pappi **Jojada** muutamia päämiehiä sotamiehinensä ja lewiläiset, jotka hän oli aseilla warustanut, ja antoi piirittää temppelin pihan ja asettaa wartijajoukot kaikkiin portteihin. Sitten toi hän esiin 7 wuotiaan kuninkaan pojan Joaksen, asetti kruunun hänen päähänsä ja woiteli hänet kuninkaaksi. Kansa, joka näki kuninkaan pojan istuwan temppelin edustalla, riemuitsi ja huusi: „Eläköön kuningas!" Kun Athalia kuuli kansan huudot, repäsi hän waatteensa, huudahtaen: „Kapina, kapina!"

*) Niin kertoo 2 Kun. 8, 26; tiedonanto 2 Aikak. 22, 2:ssa, että Ahasia olisi ollut 42 wuoden wanha, riippunee jostakin kirjoituswirheestä tahi eri laskemisen-tawasta.

Mutta Jojada käski sotajoukon päämiesten ottaa hänet kiinni ja taluttaa pois (ettei pyhä sija saastutettaisi hänen werellänsä); ja kun he tuliwat hewosportin käytäwään, tappoiwat he hänen siinä. Senjälkeen antoi Jojada kuninkaan ja kansan uudistaa liiton Herran kanssa. Baalin temppeli kukistettiin, kuwapatsaat ja alttari hajoitettiin, ja Herran palwelus Salomon temppelissä pantiin uuteen woimaan.

Joas oli 7 wuoden wanha tullessaan kuninkaaksi, ja hallitsi 40 wuotta. Niinkauan kuin ylimmäinen pappi Jojada eli, waelsi Joas Herran tiellä. Hallituksensa aikana antoi hän käskyn, että temppelissä piti korjattaman, mitä edellisten hallitsijain kautta oli rappiolle joutunut, ja rahaa saadakseen sitä warten asetti hän säästöarkun temppelin portin luo, johon kansa sai laskea lahjansa. Kansan päämiehet ja koko kansa toiwatkin ilolla lahjoja, niin että tarwittawat rahat saatiin kohta kokoon. Nyt antoi kuningas ja Jojada rahat uskotuille teettäjille, jotka palkkasiwat kiwenhakkaajat ja rakentajat. Mitään tiliä ei waadittu teettäjiltä, waan he toimittiwat asiansa kuitenkin uskollisesti. Mitä lahjoitetuista rahoista jäi, sillä teetettiin kulta- ja hopia-astioita ynnä muita tarwekaluja temppeliin. Näin osoitti nuori kuningas huolenpitoa Herran kunnian puolesta, ja kansa taas rakkautta Herran lakiin ja temppeliin. Kaikista näkyi, että Herra ei ollut kansaansa hyljännyt, waan yhä wielä kutsui sitä parannukseen. Herran wälikappaleena tähän oli Jojada, jumalanpelwossaan todellakin jalo mies, joka ilman itsekkäistä wallanhimoa tuki nuorta kuningasta ja kaikissa asioissa katsoi kansan ja waltakunnan todellista hyötyä. Kansa kunnioitti häntä suuresti, ja kun hän 130 wuoden wanhana kuoli, hautasiwat he hänen kuninkaitten hautoihin Sionin linnassa.

Jojadan kuoleman jälkeen alkoiwat Joas ja kansan ylimmäiset taas harjoittaa epäjumalanpalwelusta ja muu-

ta jumalattomuutta. Tosin todistiwat profetat heille Herrasta ja waroittiwat heitä, mutta he eiwät sitä totelleet. Kun Jojadan poika Sakaria Herran Hengen kautta nuhteli kansan ylimmäisiä, sanoen: „Miksi te rikotte Herran käskyn? Ei se ole teille menestykseksi; sillä te olette hyljänneet Herran, ja niin hylkää hänkin teidän", — niin kiwittiwät he hänen kuoliaaksi kuninkaan käskystä Herran huoneen pihalla. Kuningas Joas oli jo kokonansa unohtanut Jojadan ja hänen hywät työnsä. Sakaria lausui kuollessansa: „Herra on näkewä ja etsiwä". Ja Herran kosto ei kauan wiipynytkään, sillä tämmöinen Joaksen jumalattomuus ei woinut jäädä rankaisematta. Wuoden perästä tuli Hasael, Syrian kuningas, Juudaa wastaan, ja waikka hänellä oli wähäinen sotajoukko, löi hän kuitenkin Juudan päämiehet, ja kuningas itse haawoittui. Estääksensä Jerusalemin häwittämistä, kokosi Joas kalliit tawarat Herran temppelistä ja kuninkaan huoneesta ja antoi Syrialaisille. Herra oli todellakin kuninkaan ja ylimmäiset hyljännyt; heillä ei ollut Herrassa mitään turwaa. Sen jälkeen teki kaksi miestä liiton ja tappoiwat kuninkaan hänen omassa wuoteessaan. Kansan wiha oli noussut Joasta wastaan, niin ettei häntä edes haudattu kuninkaitten hautoihin.

Amazia, hänen poikansa, tuli nyt kuninkaaksi. Herran rangaistustuomiot, jotka isää oliwat kohdanneet, waikuttiwat nähtäwästi Amaziaan, niin että hän alkupuolella hallitustaan pysyi Herran pelwossa. Amazia oli sotaisa kuningas. Hän kokosi 300 tuhatta miestä Juudasta ja palkkasi 100 leiwiskällä hopeata 100 tuhatta miestä Israelista ja läksi Edomilaisia wastaan, jotka oliwat Joramin aikana Juudasta luopuneet. Kun Herran profeta waroitti häntä turwautumasta Israelin palkkawäkeen ja käski häntä aina yrityksissään luottamaan Jumalaan, niin kuuli Amazia tätä sanaa, antoi alttiiksi ne 100 lei-

wiskää, jotka hän oli Israelin sotajoukolle maksanut, ja lähetti heidät kotia menemään. Hän onnistui sodassa ja woitti Edomilaiset. Mutta hänen julmuutensa sodassa, kun hän antoi kuolettaa 10,000 sotawankia, ja se seikka, että hän palatessaan toi Edomilaisten epäjumalat Juudaan ja alkoi niitä palwella, osoittawat selwästi, että Amazia oli sydämmessään hyljännyt Herran. Ylpeys ja paatumus oli saanut hänessä wallan, ja onnettomuus olikin häntä jo wäijymässä. Kun profeta waroitti Amaziaa siitä, että hän palweli Edomilaisten jumalia, wastasi kuningas wihastuneena: „Oletkos asetettu kuninkaan neuwonantajaksi? Lakkaa; miksis tahdot antaa itsesi lyödä?“ Silloin profeta lakkaa neuwomasta kuningasta, mutta lausuu kuitenkin waroitukseksi: „Minä ymmärrän, että Jumala on aikonut sinua turmella“. Joka ei ota waaria Herran neuwoista, se epäilemättä toimissaan juoksee turmellustansa kohden. Niin käwikin Amazian. Hän rupesi, ajattelemattomasti ja uhkarohkeasti luottaen itseensä, sotaan Israelin kuninkaan Joaksen kanssa. Syyksi tähän sotaan käytti Amazia sitä tapausta, että Edomilaisia wastaan palkatut Israelin sotilaat, palatessaan kotimaallensa, oliwat ryöstäneet Juudan alueella. Joas waroitti Amaziaa wertauksella cedripuusta ja orjantappuran pensaasta (2 Kik. 25, 18. 19) alkamasta sotaa, mutta tämä ei waroituksesta huolinut. Betsemeksessä syntyi taistelu, jossa Juuda lyötiin ja Amazia joutui wangiksi. Joas tuli nyt Jerusalemiin, maahan jaotti osan muurista sekä ryösti temppelin ja kuninkaan huoneen. Sitten palasi hän Samariaan, wieden mukanaan panttiwankeina kuningas Amazian lapset. Amazia sai tosin wapautensa ja hallitus-istuimensa takaisin, ja eli wielä Joaksen kuoleman jälkeen 15 wuotta, mutta hänen hallituksensa oli surkea ja waltakunta woimaton. Wihdoin tehtiin häntä wastaan salaliitto, ja kuninkaan täytyi paeta Lakikseen, jossa hän tapettiin.

Ussia eli Asaria, Amazian poika, oli 16 wuoden wanha tullessaan kuninkaaksi. Hän waelsi ensin hurskaasti, niinkuin isänsäkin oli tehnyt hallituksensa alussa. Niinkauan kuin profeta Sakaria eli ja neuwoillansa tuki Ussiata, „etsi hän Jumalaa", ja Jumala antoikin menestyksen. Kukkulapalwelusta ei hän kuitenkaan saanut poistetuksi (2 Kun. 15, 4). Hänen pitkällä hallitusajallansa (Ussia hallitsi kokonaista 52 wuotta) tuli Juudan waltakunta wähitellen taas woimiinsa. Ussia woitti Filistealaiset, Arabialaiset ja Meunilaiset, ja Ammonilaiset tuliwat hänelle weronalaisiksi. Hänellä oli suuri ja hywin warustettu sotajoukko, jossa oli 2600 päämiestä ja 307,500 sotamiestä. Myöskin wahwisti hän Jerusalemin muurit ja rakensi warustustornit; niinikään rakensi hän linnoja muualle waltakunnassaan ja edisti karjanhoitoa ja maanwiljelystä. Kaikkien näitten toimiensa kautta tuli hän kuuluisaksi. Mutta hänen sydämmensä ei enää silloin pysynyt nöyryydessä Herran edessä. „Wäkewäksi päästyänsä, paisui hänen sydämmensä, niin että hän teki pahoin". Hän tahtoi itse ruweta ylimmäisen papin toimeen suitsuttamaan temppelissä, eikä ottanut waaria ylimmäisen papin Sakarian waroituksesta ja uhkauksesta. Silloin Herra rankaisi häntä ja spitali nousi hänen otsaansa hänen seisoessaan Herran alttarin edessä. Kiireesti riensi hän ulos temppelistä ja jäi spitaliseksi koko elinajakseen. Hän asui eri huoneessa, ja hänen poikansa Jotham piti hallitusta isänsä nimessä.

Jotham waelsi isänsä teillä ja teki ylimalkain „mitä oikein oli Herran edessä". Hän jatkoi isänsä työtä waltakunnan wahwistamiseksi ja korottamiseksi. Ammonilaisten kanssa oli hän sodassa ja pakoitti heidät jälleen weronalaisiksi. Juudan waltakunta alkoi niinmuodoin Ussian ja Jothamin aikana ulkonaisesti suuresti waurastua, mutta toiweet, että Jumalan-hallitus samalla uudelleen

perustettaisiin ja että kansa liittyisi isäinsä Jumalaan, eiwät suinkaan toteutuneet. Kansa harjoitti edelleen kukkula-palwelusta, ja luopumus Herrasta, nautinnonhimo ja muut paheet kaswoiwat yhä suuremmaksi, niinkuin profeta Jesajan kirja kylläksi osoittaa. Sentähden waltakunta joutuikin taas uusiin waaroihin ja läheni perikatoaan. Herra herätti Juudaa wastaan Syrian kuninkaan Rezinin ja Israelin kuninkaan Pekahin, mutta wasta Jothamin pojan aikana syntyi warsinainen sota.

Ahas, Jothamin poika, waelsi kokonansa Israelin kuningasten tiellä. Hän uhrasi ja suitsutti pakanain tawalla kukkuloilla, palweli Baalia ja uhrasi Molokille omia lapsiaan. Ja tämä epäjumalanpalwelus lewisi pian kansaankin. Silloin kohtasiwat onnettomuudet Juudaa. Ennenmainitut kuninkaat hyökkäsiwät waltakuntaan kahdelta puolelta, löiwät Ahaksen ja weiwät paljon saalista ja wankeja pois maasta. Israelin kuningas wei 200 tuhatta waimoa ja lasta sekä paljon saalista Samariaan. Kuitenkin hän sitten, profeta Odedin kehoituksen johdosta, lähetti nämä wangit takaisin Juudaan. Kun sitten yhdistetyt wihollisen kuninkaat tuliwat ja piirittiwät Jerusalemin, ja Filistealaiset ja Edomilaisetkin hyökkäsiwät waltakuntaan, astui profeta Jesaja Ahaksen luo ja tahtoi rohkaista häntä, kehoittaen häntä luottamaan Herraan, sillä Herra aikoi kohta häwittää Syrian ja Israelin (Jes. 7 l.). Mutta waikka Herran apu ja armo näin ihmeellisesti tarjoutui Ahaksella, niin ei hän kuitenkaan huoli siitä, eikä ota kääntyäksensä Herran puoleen. Waan hän lähetti lahjoja Assyrian kuninkaalle ja pyysi hänen apuansa, waikka Ahaksen kyllä olisi pitänyt tietää, miten Assyrian kuningas Ful oli Israelin kuningasta Menahemia auttanut, kun tämä häneen turwautui (katso s. 527). Assyrian kuningas Tiglat Pileser tulikin ja kääntyi ensin Syrialaisia wastaan, ja Ahas pääsi hetkeksi wihollisistaan.

Rezin'in täytyi palata kotiansa omaa waltakuntaansa puolustamaan. Tiglat Pileser walloitti Damaskon ja Rezin sai surmansa. Ahas matkusti itse Damaskoon Assyrian kuningasta kunnioittamaan. Joka totisen Jumalan hylkää, hän saa ihmisiä kumartaa. Mutta Ahas haki myös taikauskossaan pakanain epäjumalilta apua. Hän luuli, että Syrialaisten jumalat oliwat woimalliset, koska Rezin oli niin onnistunut sodassaan Juudaa wastaan, ja sentähden lähetti hän Damaskosta epäjumalan alttarin kuwan ja muodon Jerusalemiin ja antoi siellä tehdä alttarin sen mukaan. Kuinka Tiglat Pileser sitten kääntyi Israelin waltakuntaa wastaan, walloitti Samarian ja wei kansaa pois wankeuteen, on jo ennen kerrottu (k. s. 528). Mutta nyt tuli Juudankin wuoro. Assarian kuningas ei tyytynyt Ahaksen lahjoihin ja kunnianosoituksiin; hän tuli ja piiritti Jerusalemin. Nyt täytyi Ahaksen suurilla lahjoilla ostaa rauha Tiglat Pileseriltä, ja Juuda tuli niinmuodoin weronalaisetsi Assyrian kuninkaalle. Näin sai Ahas ja Juudan waltakunta wasta kokea, kuinka paljon se kadottaa, joka hylkää Herran ja luottaa ihmisiin, waikka kuinka woimallisia nämä olisiwatkin. Ahas ei kuitenkaan ottanut waaria tästä kokemuksesta, waan jatkoi jumalatonta menoaan hallituksessaan. Hän siirsi waskisen polttouhrinalttarin syrjään ja asetti sen sijaan Damaskon mallin mukaan tehdyn alttarin, joka tosin oli suurempi ja ehkä kauniimpi, mutta jonka päällä kuningas itse uhrasi syrialaisille epäjumalille. Niinikään asetti hän epäjumalanalttareita muuallekin Jerusalemissa. Mutta temppelin astioita antoi hän särkeä ja sulki wihdoin Herran huoneen owet kokonansa.

Ahaksen kuoltua tuli hänen poikansa **Hiskia** kuninkaaksi. Ihmeellistä oli, että niin jumalattomalla isällä oli hurskas poika. Hiskia waelsi kakonansa esi-isäinsä Dawidin teillä ja turwasi Israelin Jumalaan enemmän kuin

kukaan Juudan waltakunnan kuninkaista (2 Kun. 18, 5). Jo heti hallituksensa ensimmäisenä kuukautena antoi hän awata Herran temppelin owet; ja sen jälkeen alkoi kohta täydellinen uskonpuhdistus waltakunnassa. Kuninkaan käskystä kokontuiwat papit ja lewiläiset, puhdistiwat itsensä Moosefsen lain jälkeen ja raiwasiwat sitten kahdeksassa päiwässä kaikki epäjumalan-alttarit ja saastaisuudet pois temppelistä ja sen pihalta, ja heittiwät ne Kidronin ojaan. Hiskia antoi myös häwittää Moosefsen waskikärmeen, jota epäjumalinen kansa oli ruwennut palwelemaan. Sen jälkeen uhrasiwat papit synti-uhria ja poltto-uhria kuninkaan ja koko Israelin puolesta, ja lewiläiset soittiwat symbaleilla, psalttareilla ja harpuilla, weisaten Herralle kiitosta ja ylistystä. Pappeja oli wähän, sillä he nähtäwästi oliwat Ahaksen aikana epäjumalisuuteen langenneet, niin että lewitain piti auttaa heitä uhritoimituksissa. Neuwoteltuaan kansan ylimmäisten kanssa, kuulutti Hiskia pääsiäisjuhlan toisella kuukaudella. Hän lähetti sanansaattajat myöskin Israelin waltakuntaan, josta jo kahdesti oli wiety wäkeä Assyriaan, ja kehoitti ylewillä sanoilla kaikkia Israelilaisia yksimielisesti tulemaan pääsiäisjuhlaa wiettämään ja kääntymään Herran tykö (2 Aik. 30, 6—9). Enimmät tosin Israelin waltakunnassa pilkkasiwat ja ylenkatsoiwat sanansaattajia: muutamat kuitenkin nöyryyttiwät itsensä ja tuliwat Jerusalemiin. Neljätoista päiwää wietettiin pääsiäisjuhlaa, ja suuri ilo oli Jerusalemissa, sillä aina Salomon ajoista asti ei oltu wietetty tällaista juhlaa, johon Juuda ja Israel oli yhdistyneinä kokoontuneet Herraa palwelemaan.

Uskonpuhdistusta pantiin nyt toimeen sekä Juudassa että Israelin waltakunnan alueella Efraimissa ja Manassessa. Epäjumalien alttarit ja kuwat häwitettiin kaikkialta. Hiskia järjesti uudelleen pappien palwelus-welwollisuudet Jerusalemin temppelissä, ja kansa kantoi kym-

menykset pappien ja temppelin ylläpidoksi. Kuningas Hiskia menestyi kaikissa näissä toimissaan, sillä hän teki ne wilpittömästä sydämmestään palwellaksensa Herraa (2 Aik. 31, 21). Ja Herra antoi hänelle menestystä muissakin toimissaan. Hän löi Filistealaiset ja sai waltakuntansa suojatuksi siltä puolelta. Israelin waltakunnan häwityksen jälkeen, joka tapahtui Hiskian 6:na wuotena, luopui Hiskia Assyrian kuninkaan weronalaisuudesta. Tämä rohkea teko, joka lähti Hiskian luottamuksesta Israelin Jumalaan, herätti mahtawan Assyrian kuninkaan Sanheribin*) wihan. Sanherib tuli, Hiskian hallituksen 14:nä wuotena, Juudaan ja rupesi sen kaupunkeja walloittamaan. Hiskia warustihe wastarintaa tekemään; hän antoi tuketa wesilähteet Jerusalemin ympärillä, rakennutti muureja ja teetti aseita. Myöskin rohkaisi hän miehiään, kehoittaen heitä luottamaan Jumalaan (2 Aik. 32, 6—8). Mutta kun hän hawaitsi, että Sanherib walloitti Juudan kaupungit toisen toisensa perästä, rupesi hän pelkäämään ja lähetti sanansaattajat Lakikseen, jossa Sanherib itse oleskeli, ja lupasi maksaa, mitä Assyrian kuningas tahtoisi. Sanherib määräsi hänelle maksettawaksi 30 leiwiskää kultaa ja 300 leiwiskää hopeata, ja Hiskia otti nyt temppelistä sekä kuninkaan huoneista kaikki kalliit tawarat ja lähetti Lakikseen. Mutta Sanherib ei näihin tyytynyt, waan lähetti päällikkönsä Rabsake'n Jerusalemiin. Röyhkeillä ja Israelin Jumalaa pilkkaawilla sanoilla (2 Kun. 18,

*) Sanherib oli Sargonin poika ja jälkeinen. Hän on Assyrian mahtawimpia kuninkaita ja on antanut muistomerkkeihinkin piirtää kertomuksen walloitusretkestään Juudaakin wastaan; kuinka hän kaikki Juudan kaupungit walloitti, wei pois wankeuteen ja saaliina Niniween 200,150 ihmistä sekä paljon karjaa ja tawaraa, ja kuinka Hiskian täytyi hänelle antaa kaikki aarteensa — siitä puhuu tämä kertomus. Sanherib rakensi myöskin suuria palatseja, joitten raunioita meidän aikanamme on löydetty, sekä laajensi ja koristi monella tawoin Niniwen kaupunkia.

17—37) waatii tämä Hiskiata antaumaan. Silloin Hiskia pukeutui katumuspukuun, meni temppeliin awuksi huutamaan Herraa ja lähetti sanan profeta Jesajalle, pyytäen häntäkin anomaan Herralta apua. Silloin Jesaja Herran nimessä lupaa apua Hiskialle ja ennustaa Sanheribille perikatoa. Kun Sanherib sitten itse lähestyi Jerusalemia piirittämään, lähetti hän Hiskialle kirjeen, jonka luettuansa Hiskia meni temppeliin, lewitti sen Herran eteen, ja huusi apua, sanoen: „Herra, kallista korwasi ja kuule, awaa, Herra, silmäsi ja näe; ja kuule Sanheribin sanat, joka tänne on lähettänyt pilkkaamaan eläwätä Jumalata“ (2 Kun. 19, 15--19). Herra antoikin awun, sillä yhtenä yönä löi Herran enkeli 185,000 miestä Assyrialaisista, niin että aamulla oli leiri täynnä kuolleita. Sanheribin täytyi nyt kiiruhtaa kotia Niniween, jossa omat poikansa hänet tappoiwat hänen uhratessaan epäjumalan huoneessa.

Raamattu kertoo wielä kuningas Hiskian ajalta pari kertomusta, jotka owat sangen opettawaisia. Siihen aikaan, kuin Assyrian kuningas uhkasi Juudaa (2 Kun. 20, 6), sairastui Hiskia, ja profeta Jesaja ennusti hänelle kuolemata, näin lausuen: „Näin sanoo Herra: toimita talosi, sillä sinun pitää nyt kuoleman, eikä elämän“. Mutta Hiskia ei tahtonut kuolla; hän kääntyi Herran tykö ahdistuksessaan ja huusi armahtamista. Ja Herra todellakin armahti häntä. Ennenkuin Jesaja, palatessaan kuninkaan luota, oli ennättänyt puoli wäliin kaupunkia, tuli Herran sana hänelle ja käski hänen palaamaan Hiskian luo ja sanomaan hänelle, että hän jo kolmantena päiwänä oli olewa terwe ja että Herra oli lisääwä hänelle ikää 15 wuotta. Jesaja ei huoli omasta arwostaan, kun hänen ensimmäinen sanansa kuninkaalle hukkaan meni, waan ilmoittaa tämän Hiskialle. Hiskia ei woi uskoa tätä Herran armoa, waan pyytää merkin. Senkin hän saa, sillä Jesajan rukouksen johdosta, antoi Herra warjon Ahaksen

hetkimittarissa käydä 10 piirtoa takaperin (2 Kun. 20, 8—11). Tässä oli Hiskialle lohdutus ja wakuutus. Mutta Jesaja käski panna siikunarypäleen kuninkaan paisuman päälle, ja Hiskia parani. Parattuansa kiitti ja ylisti hän Herraa (Jes. 38, 9—20). — Tänkaltaisia kokewat ja näin tekewät ne, jotka Herraa pelkääwät.

Näin ihmeellisesti Herra teki Hiskialle. Hän pelasti hänet myös Assyrian kuninkaan käsistä ja antoi hänelle menestystä. Tämän johdosta toi moni hänelle kalliita lahjoja ja pakanalliset kuninkaatkin kunnioittiwat häntä. Hiskialle karttui niinmuodoin kunniata ja rikkautta, waikka Assyrian kuningas oli uhannut kaikki häneltä ottaa. Mutta Hiskia ei ollut pysywäinen siinä, minkä hän hätänsä aikana oli Herralle luwannut. Sentähden antoi Jumala hänen joutua kiusaukseen, jotta tulisi ilmi, „mitä hänen sydämmessänsä oli". Kunnia ja menestys tuli hänelle paulaksi, joka hänen langetti ylpeyteen. Babylonian kuningas Merodak-Baladan*) lähetti Hiskialle lahjoja ja onnitteli häntä parantumisensa johdosta (2 Kun. 20, 12), sekä tiedusteli sitä ihmettä, joka oli tapahtunut hetkimittarin kanssa (2 Aik. 32, 31). Tästä Hiskia mieltyi ja hänen sydämmensä paisui, ja kerskaten hän osoitti Babelin kuninkaan lähettiläille huoneensa ja kaikki tawaransa. Tämä oli paha Herran edessä, ja Herra lähetti profeta Jesajan julistamaan Hiskialle, että kaikki nämä tawarat, joista hän oli ylpeillyt, sekä wielä hänen lapsensa, owat kerran wietäwät pois Babeliin. Hiskia otti nöyrästi ja sydämmen katumuksessa wastaan tämän tuomion, ja sentähden Herra antoi waltakunnan olla rauhassa niinkauan kuin Hiskia eli.

*) Ptolomaiolaisessa kuningasluettelossa hän kantaa nimen Mardokempados ja hallitsi w. 722—709. Babylonia oli Assyrian wallan alla, mutta sen maaherrat pakauttiwat itsensä wäliin itsenäisiksi. Sargon ja Sanherib niinikään walloittiwat Babylonin uudelleen.

Hiskian poika **Manasse** oli 12 wuoden wanha tullessansa kuninkaaksi ja hallitsi 55 wuotta. Hänen kauttansa pääsi epäjumalanpalwelus taas woimaan Juudassa ja suuremmassa määrässä kuin koskaan ennen. Manasse teki kaikki hurskaan isänsä uskonpuhdistusta tarkoittawat työt tyhjäksi. Hän rakensi epäjumalille alttareita temppelin pihalle ja itse temppeliin, kysyi noitia ja welhoja, uhrasi lapsiansa Molokille ja wietteli Jerusalemia ja koko Juudaa epäjumalanpalweluksen kauhistuksia harjoittamaan. Myöskin wuodatti hän paljon wiatonta werta. Herra kyllä puhui profetainsa kautta waroituksia Manasselle ja Juudan asukkaille. Kaikki oli turhaa; sekä Israelin waltakunnan surkea esimerkki, että Herran waroitukset menivät hukkaan, ja waltakunta näkyi suurin askelin rientäwän perikatoansa kohden. Silloin Herra antoi suurten rangaistusten kohdata Manassea, sillä hän aikoi säästää waltakuntaa wielä jonkun aikaa. Assyrian kuningas*) tuli ja otti Manassen wangiksi ja wei hänet kahleissa Babyloniin. Siellä, ollessansa suuressa ahdistuksessa, nöyryytti hän sydämmensä Jumalan edessä ja rukoili hartaasti armahtamista**). Herra armahtikin häntä ja antoi hänen tulla waltakuntaansa takaisin. Ja Manasse tuli ymmärtämään, että Herra on Jumala. Tämän jälkeen paransi hän elämänsä ja luopui epäjumalanpalweluksesta. Hän poisti epäjumalien alttarit ja sääsi totisen Jumalan palweluksen. Mutta kansa oli jo sywästi turmeltunut: se uhrasi edelleen korkeuksilla.

Amon, Manassen poika, harjoitti taas epäjumalanpalwelusta, eikä nöyryyttänyt itseänsä Jumalan edessä.

---

*) Tämä kuningas oli joko Sanheribin jälkeinen Asarhaddon tahi hänen jälkeisensä Asurbanipal, jotka kumpaisetkin oliwat tekemisissä Juudan ja Manassen kanssa, niinkuin muistomerkkein kirjoituksetkin osoittawat.

**) Manassen rukous löytyy W. T:n apokryfisten kirjain joukossa.

Hän hallitsi ainoastaan 2 wuotta ja sai surmansa kapinallisen liiton kautta.

Hänen poikansa **Josia** tuli nyt kuninkaaksi. Jo pienestä pitäen kiintyi hän rakkaudesta Herraan, samoin kuin Salomo ennen. Ja Herra piti häntä pelwossansa kaiken hänen ikänsä. Näyttää siltä, ikäänkuin Herra olisi tahtonut Josiassa herättää erinomaisen wälikappaleen, joka wiimeisen kerran ja woimakkaasti kutsui Juudaa parannukseen. Josia oli 8 wuoden wanha tullessaan kuninkaaksi, ja lienee hän ensin hallinnut äitinsä sijaishallituksen turwissa, joka äiti antoi hänelle hywän kaswatuksen; 16:na ikänsä wuonna rupesi hän ahkerasti etsimään totista Jumalaa ja 20 wuotiaana ryhtyi hän innolla waltakuntaansa puhdistamaan kaikesta epäjumalanpalweluksen riettauksista. Ei ainoastaan Jerusalemista, waan koko Juudasta ja wieläpä Israelin waltakunnan alueelta, Betelistä, Samariasta y. m., raiwasi hän pois epäjumalain alttarit, häwitti kuwapatsaat, poltti haudoista tuotuja epäjumalain pappien luita alttareilla (saastuttaaksensa alttarit ja herättääkseen kansassa inhoa epäjumalanpalwelukseen) ja antoi tappaa epäjumalien papit. Juudassa ei hän kuitenkaan kuolemalla rangaissut lewiläisiä, jotka oliwat epäjumalille uhranneet, waan kielsi heitä ainoastaan Herran alttarilla uhraamasta. Kuinka pitkälle epäjumalanpalwelus ja sen riettaus oli noussut Juudassa, näkyy esim. siitä, kun Raamattu kertoo, että Josia kukisti Astarte'lle pystytetyt porttolat ja häwitti auringon hewoset ja auringon rattaat*) (2 Kun. 23, 7 ss).

Hallituksensa 18 wuonna rupesi Josia korjauttamaan temppeliä. Ympäri waltakuntaa ja Israelinkin alueelta

*) Temppelin läheisyyteen oli rakennettu hewostallit, joissa kaswatettiin hewosia pakanallista auringon jumalan palwelusta warten, niinkuin entisillä Persialaisilla oli tapana. Näitä hewosia ja rattaita käytettiin juhlallisissa saatoissa.

oli tätä warten koottu wapaa-ehtoisia lahjoja. Nämä rahat jätettiin työnjohtajille, jotka hankkiwat kiwiä, puita ja muut tarwittawat aineet; mutta johtajilta ja teettäjiltä ei waadittu tiliä rahoista, sillä kaikkien piti uskollisesti luottamusmiehinä toimia. Temppeliä korjattaessa löysi ylimmäinen pappi Hilkia Mooseksen alkuperäisen lakikirjan ja antoi sen kuninkaalle. Ja kun Josialle tästä luettiin uhkaussanat Herran lain rikkojille, repäsi hän waatteensa, sillä hän huomasi, kuinka paljon Herran kansa oli rikkonut ja kuinka suuri Herran wiha tämän tähden oli olemassa. Mutta hän toiwoi kuitenkin, että Herra olisi armollinen ja jättäisi rangaistukset täyttämättä, ja sentähden lähetti hän profetissa Huldan tykö, joka asui Jerusalemissa, ja antoi kysyä häneltä Herran neuwoa. Profetissa julisti Herran nimessä, että onnettomuus oli tulewa kaiken jumalattomuuden tähden aiwan lain sanain mukaan, mutta koska kuningas Josia oli nöyryyttänyt itsensä Herran edessä ja parannuksen kyyneleitä wuodattanut, niin oli hän rauhassa menewä isäinsä tykö näkemättä onnettomuutta. Herran wanhurskauden sanain piti siis pysyä. Mutta Josia kuitenkin wielä toiwoi Herran kääntäwän pois wihansa Juudasta. Hän kutsui kansan kokoon Jerusalemiin, luki itse heille lakisanat ja waati heitä parannuksessa palaamaan Herran tykö ja pitämään hänen sanansa „kaikesta sydämmestänsä ja kaikesta sielustansa." Senjälkeen wietettiin pääsiäisjuhlaa Jerusalemissa juuri sillä tawalla kuin laissa oli määrätty, ja koko kansa otti tähän osaa.

Näinmuodoin oli Juudalle wielä annettu parannuksen tilaisuutta. Mutta Manassen synnit oliwat liian suuret ja niitten seuraukset kansassa niin sywälle juurtuneet (2 Kun. 23, 26; 24, 3), ettei parannus laweammassa piirissä enää ollut mahdollinen. Rangaistustuomiot seisoiwat jo owen edessä. Mutta palwelijansa Josian, joka

enemmän kuin kukaan muu Juudan kuninkaista rakasti Herraa ja oli „kaikesta sydämmestänsä, kaikesta sielustansa ja kaikesta woimastansa“ kääntynyt Herran tykö, otti Herra rauhassa pois, niin ettei hänen tarwinnut onnettomuutta nähdä. Egyptin kuningas, farao Neko, joka läksi sotaretkelle Assyrian kuningasta wastaan, waelsi sotajoukkoineen Wälimeren rantaa myöten ja aikoi Jisreelin tasangon yli kulkea Jordania kohden. Waikkei Egyptin kuninkaan sotaretki suoranaisesti tarkoittanut Juudaa ja Jerusalemia, läksi Josia kuitenkin häntä wastaan. Megiddon luona tapahtuneessa taistelussa haawoittui Josia ja kuoli. Hän wietiin Jerusalemiin ja haudattiin sinne; ja kansa itki Josiaa.

Kansa huusi nyt Josian pojan **Joahaan** kuninkaaksi. Hän ei ollut isänsä kaltainen, waan teki pahoin Herran edessä. Hänen hallituksensa kesti kuitenkin ainoastaan 3 kuukautta; farao Neko, joka nähtäwästi oli lähettänyt osan sotajoukostaan Jerusalemia wastaan, antoi ottaa Joahaan wangiksi ja tuotti hänen sidottuna Riblat'iin*), jossa Egyptiläisten sotajoukko oli leirissä. Sieltä lähetettiin Joahas Egyptiin, jossa hän kuoli. Mutta Neko teki Juudan weronalaiseksi ja asetti Josian wanhemman pojan, Eliakimin, kuninkaaksi, jolle hän antoi nimen **Jojakim.**

Jojakim ei myöskään pysynyt Herran sanassa, waan teki pahoin. Hän wainosi ja murhasi profetoja (Jer. 26, 20—23). Jojakimin neljäntenä hallituswuonna (Jer. 46, 2) lyötiin farao Neko Karkemisch'in**) luona (w. 606), ja hänen woittajansa, Babylonian kuningas Nebukadnesar***),

*) Syriassa, Orontes-joen warrella.

**) Eufrat wirran warrella, luultawasti sama paikka, joka nuolenpääkirjoituksissa mainitaan nimellä Gargamisch.

***) Babylonian kielellä tämä nimi kuuluu Nabu-kuduri-usur. Hänen isänsä Nabopolassar häwitti Medialaisten awulla Niniwen ja on uus-babylonialaisen waltakunnan perustaja. Hän kuoli w. 604, jolloin Nebukadnesar warsinaisesti tuli kuninkaaksi.

kääntyi sen jälkeen Juudaa wastaan. Jerusalem walloitettiin ja Jojakim otettiin wangiksi. Nebukadnesar aikoi ensin wiedä Jojakimin sidottuna Babeliin (2 Aik. 36, 6), mutta asetti hänen jälleen hallitukseen, ja wei temppelin astioita saaliina sekä joukon ylhäisiä nuorukaisia, joitten seassa oli Daniel, pois Babeliin. Tästä wuodesta 606 luetaan 70 wuotinen Babylonian wankeus, josta oli profeta Jeremia ennustanut (Jer. 25, 11. 12). Jojakim oli nyt Babylonian kuninkaan alamainen. Mutta kolmen wuoden perästä luopui hän hänestä, turwautuen Egyptin kuninkaan apuun. Silloin tuli Nebukadnesar toisen kerran Jerusalemiin. Jojakim sai nyt surmansa; hän kaatui nähtäwästi jossakin tappelussa Babylonialaisia wastaan, ja hänen ruumiinsa jäi kedolle makaamaan (Jer. 22, 18. 19; 36, 30). Hänen 18 wuotias poikansa **Jojakin** eli Jekonia tuli nyt kuninkaaksi. Hän hallitsi ainoastaan 3 kuukautta ja 10 päiwää, jonka jälkeen Jerusalem antautui Nebukadnesarille. Jojakin, koko hänen perheensä, kaikki arwokkaammat waltakunnassa, sotamiehiä, puuseppiä ja rautaseppiä, yhteensä 10,000 wankia, joitten seassa myös profeta **Hesekiel**, wietiin nyt pois Babeliin (w. 599). Myöskin otti Nebukadnesar saaliiksi kaikki temppelin ja kuninkaan huoneen kalliit tawarat. Oltuaan 37 wuotta wankeudessa pääsi Jojakin wapaaksi; kuningas Ewilmerodak*) otti hänet howiinsa ja piti häntä kunniassa (2 Kun. 25, 27).

Jerusalemin kuninkaaksi asetti Nebukadnesar Josian nuorimman pojan Matanjan, jonka hän kutsui **Zidekiaksi**. Zidekia waelsi jumalattomasti niinkuin muutkin Josian pojat; ei ottanut hän waaria edellisistä onnettomista tapauksista eikä profetain waroituksista. Profeta Jeremia sai istua wankeudessa ja kärsiä rääkkäystä. Huolimatta Jeremian waroituksista ja ennustuksista, rikkoi

*) Babylonian kielellä Avêl-Marduk, Nebukadnesarin poika.

hän walansa Nebukadnesarille ja teki liiton Egyptin kuninkaan kanssa. Zidekian 9:nä hallitusvuonna tuli Nebukadnesar sentähden kolmannen kerran Jerusalemiin. Lähes kaksi vuotta piirittiwät Kaldealaiset kaupunkia, niin että suuri näljänhätä syntyi. Wihdoin woittiwat he kaupungin wäkirynnäköllä. Zidekia pakeni yöllä kaupungista, mutta saatiin kiinni Jerikon kohdalla ja wietiin Riblatiin, johon kuningas Nebukadnesar oli piirityksen kestäessä mennyt. Zidekian lapset tapettiin isänsä silmäin edessä, häneltä itseltään puhkaistiin silmät ja hän wietiin kahleilla sidottuna Babeliin. Mutta Nebusár-Adan, Nebukadnesarin päämies, poltti ja häwitti temppelin ja koko Jerusalemin kaupungin, maahan jaotti muurit ja wei pois wankeuteen koko jäljelle jääneen wäestön (w. 588). Mitä wielä oli jäljellä temppelin astioista wei hän saaliina Babeliin. Ainoastaan halwimmat maakansasta jätti hän peltoja ja wiinamäkejä wiljelemään. — Niin oli siis käynyt kuin Herra oli sanonut. Myöskin Juuda oli heitetty pois hänen kaswoinsa edestä: se huone, josta hän oli sanonut: minun nimeni on siellä olewa, oli hyljätty (2 Kun. 23, 27). Herran kansan jäännökset oliwat hajoitetut pakanain sekaan. Jeremia, jonka Nebukadnesar oli sallinut jäädä isäinsä maahan, itki Jerusalemin raunioilla ja walitti Herran kansan onnettomuutta. Mutta kaikki ei wielä kuitenkaan hukassa ollut. Herran waltakunta ja Herran lupaukset pysyiwät yhä wahwoina. Sentähden lohduttaa Jeremia Israelia tässä suuressa onnettomuudessa, sanoen: „Mutta Herra sanoo näin: lakkaa parkumasta ja itkemästä, ja pyyhi silmistäsi kyynelet — —. Ja sinun jälkeentulewaisillasi on toiwo olewa, sanoo Herra; sillä sinun lapsesi palajawat rajoillensa."

Maaherraksi häwitetyssä Juudassa asetti Nebukadnesar **Gedaljan**, joka asui Mitspassa ja hallitsi maakan-

jaa lempeästi, niin että paenneita alkoi tulla takaisin. Mutta kahden kuukauden perästä murhasi hänet yksi kiihkoisa juutalainen, nimeltä Ismael, joka oli kuningas Dawidin jälkeisistä. Nyt läksi suuri osa kansaa, peljäten Kaldealaisten kostoa, pakoon Egyptiin.

Judan waltakunta oli kestänyt 387 wuotta, ja oli siinä hallinnut 20 kuningasta, jotka kaikki, — paitsi naiskuningasta Athaliaa -- oliwat Dawidin jälkeisiä.

---

70. Profetat Israelissa.

Pitkin wanhaa testamenttia, warsinkin Mooseksesta ja Samuelista asti, on ollut puhetta profetoista. Profetain toimi eli profetallisuus kuuluu wälttämättömästi, samoin kuin Jumalan ilmestykset ja ihmeet, pyhään historiaan. Ilman näitä ei löytyisi pyhää historiatakaan. Jumalan näkywäisissä ilmestyksissä (theofanioissa), jotka owat niin sanoaksemme ensimmäinen aste Jumalan lihaan tulemisessa, esiintyy Jumalan woima ja wiisaus wielä ihmisen ulkopuolella ja rinnalla. Mutta ihmeissä ja profetallisuudessa astuu tämä Jumalan woima ja wiisaus inhimilliseen luontoon johdattamaan ihmisiä; nämä owat siis myöhempiä ja korkeampia Jumalallisen ilmestyksen asteita. Sentähden tapaamme alkupuolella wanhaa testamenttia aina Mooseksen jopa Samueliin asti paljon theofanioita, mutta wähän profetallisuutta, ja loppupuolella päinwastoin.

Profetallisuus (profetia) eli profetallinen ennustus on jotakin itsessänsä eläwätä. Se lähtee Jumalasta eikä ihmisistä: ihmiset owat ainoastaan sen wälittäjiä ja kannattajia. Sen kautta Jumala opettaa, nuhtelee ja waroittaa ihmisiä sekä synnyttää ja ylläpitää heissä toiwoa,

joka uskon ja rakkauden kanssa kuuluu ihmisen hengelliseen elämään (1 Kor. 13, 13). Profetallisuus aina liittyy nykyisyyteen, mutta se samalla walaisee sekä mennyttä aikaa että tulewaisuutta. Se esiintyy siis eri aikoina erilaisena, toisina aikoina hämärämpänä, toisina selwempänä, toisina muhtelewana, uhkaawana, tuomiota julistawana, toisina lohduttawana, iloa ja rauhaa ennustawana. Profetallisuus ei siis aina ole ennustawa. Mutta kun se on ennustawa, niin on aina sen sisältönä ja päämääränä Jumalan rangaistustuomiot ihmisten synnin tähden ja Jumalan armo ja rakkaus katuwaisia kohtaan. Muihin asioihin se ei kajoo. Jumalan iankaikkinen mailman-hallitus ja hänen neuwonsa ihmisten pelastumiseksi on profetallisen ennustuksen ytimenä. Sentähden se aina tähtää Jesukseen Kristukseen, Jumalan Poikaan, sillä hän on se keskipiste, jonka ympärillä Jumalan armotyöt liikkuwat, hän on se, johon kaikki taiwaassa ja maan päällä kohdistuu, jota kohtaan kaikki astuu määrättyyn suhteesen.

Profetan pitää aina olla kuuliainen Jumalan sanalle, sillä Jumala häntä opettaa ja johdattaa. Mutta hän toimii ei ainoastaan oman itsensä tähden, waan myös kansansa ja ihmiskunnan tähden. Sentähden Israelin kansan profetat eiwät ole erakkoja, waan he surewat kansansa kanssa ja iloitsewat kansansa kanssa sekä toimiwat ja kärsiwät kansansa keskellä.

Wanhan testamentin profetallista ennustusta eli profetiaa saattaa jakaa wiiteen pääjaksoon*), jotka owat:

1) Alkuprofetia eli alkuunpanewa profetallinen ennustus patriarkkain aikana,

2) Mooseksen aikuinen profetia eli theokratian-perustawa profetia.

*) Katso: W. Rudin, „Inledning till profetian i det gamla testamentet.„ Upsala, Schultz.

3) Reformatorinen eli puhdistusta tarkoittawa profetia, Samuelista Juudan kuninkaan Joaksen aikoihin asti.

4) Ennustawa profetia, kuningas Ussian ajoista Maleakiin asti, ja

5) Kristuksen tuloa wälittömästi walmistawa profetia (Johannes kastaja).

Reformatorisen profetian miehet, joista wiimeiset oliwat Elia ja Elisa, toimiwat Israelin theokratian jälleen asettamiseksi: sentähden tapaamme heissä peräti wähän messiaallista ennustusta. Kuningas Ussian aikana tapahtuu käänne: profetialla alkaa olla eri muoto, ja sen edustajat Jesaja, Amos, Hosea, Mika y. m. owat etupäässä ennustawia. Mitä lähemmäksi lähenee Juudan waltakunnan loppu ja Babelin wankeus, sitä selwemmäksi tulee messiaallinen ennustus.

Profetoista Dawidiin ja Salomoon asti on jo kertomuksen kuluessa puhuttu. Tässä alempana lähdemme nyt luettelemaan järjestyksessä Raamatun kertomuksista tunnetut profetat kahden waltakunnan synnystä aina Nehemian aikuiseen profetaan Maleakiin.

Ahia, Silosta, waikutti Israelin waltakunnassa Jerobeamin aikana. Hän ennustaa kaksi kertaa Jerobeamille (1 Kun. 11, 30 ss; 14, 6 ss).

Semaja, Juudan waltakunnassa Rehabeamin aikana. Katso tämän kuninkaan historiata.

Iddo, Juudassa Abian aikana.

Asaria, Odedin poika, ennusti Juudassa Asan aikana (2 Aik. 15, 1 ss).

Hanani, ennusti samoin Juudassa Asan aikana, joka antoi heittää hänen wankeuteen (2 Aik. 16, 7 ss).

Elia, Thisbeläinen, waikutti Israelin waltakunnassa Ahabin ja Ahasian aikana. Hänestä on kerrottu toisessa paikassa.

Mika, Jemlan poika, waikutti Samariassa kuningas Ahabin aikana. Katso Josafatin historiata.

Jehasiel, Sakarian poika, Juudassa Josafatin aikana.

Jehu, edellä mainitun Hananin poika, Juudassa Josafatin aikana.

Elieser, Dodawan poika, samoin Josafatin aikana.

Elisa, Safatin poika, waikutti Israelin waltakunnassa Joramin, Jehun, Joahaan ja Joaksen aikana. Hänestä on toisessa paikassa kerrottu.

Obadja on nähtäwästi wanhin profeta, joka on kirjoitettuja ennustuksia meille jättänyt. Hän eli ja waikutti luultawasti kuningas Joramin ja hänen jälkeläistensä aikana Juudassa. Niin saattaa päättää erittäinkin siitä, että profeta puhuu Edomilaisten ryöstöretkestä Juudaan ja Jerusalemiin, ja Joramin aikana tapahtui juuri, että Filistealaiset ja Arabialaiset ryöstiwät Jerusalemin (katso Joramin historiata). Obadja ennustaa tuomiota Edomilaisten yli, koska owat pahaa tehneet „Jaakobille". Koska Edom oli ollut liittolaisena niitten kanssa, jotka „Jerusalemista arwan heittiwät", ja oli „riemuinnut Juutalaisten kadotuksen aikana" ja oli murhannut heidän pakenewiansa, niin on häwitys häntä kohtaawa ja hän syöstään alas korkeasta asemastaan. Mutta Jaakobin huone on korotettawa. Jaakobin huone on „tulen liekki", mutta Esaun huone on „korsi"." Lopulla heittää profeta silmäyksen uuden liiton ihanaan pelastukseen, ennustaessaan: **Mutta Sionin wuorella pitää wapahdus oleman, ja heidän pitää pyhät oleman, ja Jaakobin huone on perintönsä ottawa** (17 w.).

Joel, Petuelin poika, waikutti Juudassa luultawasti kuningas Joaksen aikoina. Profeta ei puhu mitään Assyrian ja Babylonin maailman-walloista Jumalan rangaistustuomioitten täyttäjinä Israelia kohtaan, jonkatähden on syytä päättää profetan eläneen ennen Assyrian

wallan nousua. Ja koska profeta (3, 2—6) mainitsee samoin kuin Obadja Jerusalemin ryöstöä kuningas Joramin aikana, mutta jättää mainitsematta Syrian kuninkaan Hasaelin sotaretkeä Jerusalemia wastaan kuningas Joaksen loppu-aikoina, niin on päätettäwä hänen eläneen Joaksen alku-aikoina. Sen johdosta, että suuri witsaus oli kohdannut maata heinäsirkkain ja suuren kuiwuuden kautta, kehoittaa profeta kirjassaan nöyrtymiseen Herran edessä. Kaikki witsaukset owat osoituksia Herran wihasta synnin tähden, ja profeta näkee sentähden näissä esikuwan „Herran suuresta ja hirmuisesta päiwästä." Sentähden kehoittaa hän yleisesti katumukseen, huutaen Herran nimessä: „Kääntykäät kaikesta sydämmestänne minun tyköni paastolla, itkulla ja murheella. Leikatkaat sydämmenne eikä waatteitanne, ja palatkaat Herran Jumalanne tykö, sillä hän on armollinen ja laupias, pitkämielinen ja täynnä hywyyttä, ja katuu rangaistusta." Niille lohdutukseksi, jotka katuwat, julistaa hän Herran armon suloisuutta ja pelastusta. Herra on wuodattawa Henkensä „kaiken lihan yli" sekä wanhempien että lasten yli (2, 28), ja **on tapahtuwa, että jokainen, joka Herran nimeä awuksensa huutaa, se tulee autuaaksi.** Silloin „on Herra kansansa turwa ja linna Israelin lapsille."

Sakaria, ylimmäisen papin Jojadan poika, kärsi marttyrikuoleman Juudan kuninkaan Joaksen käskystä (2 Aik. 24, 20—22).

Joona, Amitain poika, waikutti Israelissa Jerobeam II:sen aikana. Hänestä on jo toisessa paikassa kerrottu.

Amos, köyhä paimen Tekoasta*), waikutti Herran profetana Juudan kuninkaan Ussian ja Israelin kuninkaan Jerobeam II:sen aikana. Waikka hän oli Juudasta kotoisin,

*) Tekoa (nykyään Tekua-niminen kylä) on 2 tunnin matkan päässä etelään päin Betlehemistä.

lähetti Herra hänen Beteliin, julistamaan rangaistustuomioita Israelin waltakunnan yli. Tämä waltakunta oli Jerobeam II:sen aikana saawuttanut ulkonaisen menestyksen ja hywinwoinnin, mutta suruttomuus, nautinnonhimo, hekuma ja kaikki synnin riettaudet kuitenkin suuresti wallitsiwat. Kun Amos Betelissä ennustaa tätä „syntistä waltakuntaa wastaan (9, 8), astuu pappi Amasia häntä wastustamaan ja syyttää häntä kuninkaan edessä kapinan nostajaksi (7, 10 ss). Kun Amasia sitten käskee häntä menemään pois „kuninkaan pyhästä sijasta" omalle maallensa, wastaa Amos nöyrästi, ettei hän olekaan profetan arwoinen, waan ainoastaan köyhä paimen, mutta julistaa Herran päätöksen, että „Israel pitää ajettaman peräti pois maastansa." Profetan myöhemmistä waiheista ei ole mitään tietoa. Amoksen kirja jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä (1 ja 2 l.) julistaa hän rajuilman kuwassa Herran tuomiot Syrialaisten, Filistealaisten, Tyrolaisten, Edomilaisten, Ammonilaisten ja Moabilaisten yli, ja wihdoin Juudan ja Israelin yli. Toisessa osassa (3—6 l.) luettelee ja nuhtelee hän Israelin suuria syntejä, ja kolmannessa (7—9 l.) kuwaa profeta 5 näyssä, kuinka Herran pitkämielisyys on loppuwa ja Israel totisesti „mittamoralla mitattawa" ja tuomion alle joutuwa (7, 7—9). Lopuksi näkee profeta pelastuksenkin ihanan ajan koittawan, ja sanoo Herran nimessä: **Sillä ajalla tahdon minä taas rakentaa Dawidin kaatuneen majan — —** (9, 11) ja: **sillä minä palautan kansani Israelin wankeuden** (9, 14).

Hosea, Beerin poika, waikutti Israelin waltakunnassa Jerobeam II:sen ja hänen jälkeisten kuninkaitten aikana aina Hosean aikoihin asti (Hos. 10, 14), ja Juudan kuningasten Ussian, Jotamin, Ahaksen ja Hiskian aikana (1, 1). Hänen waikutuksensa aika kesti hywin kauan, noin 60 wuotta. Kirjansa edellisessä osassa (1

—3 l.) ennustaa profeta Herran käskystä kuwaannollisen teon kautta langenneelle ja epäjumalanpalwelutsessaan huorintekewälle Israelille. Hän otti porton waimokseen, ja tämä awioliitto kuwasi Herran armoa ja kuritusta Israelin kansalle (Jesreel = Jumala häwittää; Lory-hamo = armoton; Loammi = ei minun kansani). Herra oli rakkaudessaan tehnyt liiton Israelin kanssa, ja waikka Israel suuresti oli syntiä tehnyt, pysyi Herra kuitenkin uskollisena. Kuinka ihanat owatkaan nämä Herran sanat Israelille ja meille kaikille Hosean kautta: „Minä kihlaan sinun itselleni iankaikkisesti; ja minä kihlaan sinun itselleni wanhurskaudessa, tuomiossa, armossa ja laupeudessa; minä kihlaan tosin sinun itselleni uskossa, ja sinä olet tuntewa Herran (2, 19. 20). Toinen osa (4—14 l.) sisältää puheita Jerobeam II:sen jälkeiseltä ajalta; näissä todistaa profeta woimallisesti Israelin hallitsijain ja kansan syntejä wastaan, joitten tähden Jumalan hirmuiset rangaistustuomiot uhkaawat, mutta julistaa myös suloiset lupaukset. Messiaan tulewasta waltakunnasta ennustaa hän: **Mutta minä tahdon heitä päästää helwetin wallasta ja wapahtaa heitä kuolemasta. Kuolema, minä tahdon olla sinulle myrkky, helwetti, minä tahdon olla sinulle surma** (13, 14)! Erinomaisen ihanalla ja sydäntä woittawalla tawalla on profeta Hosea esiintuonut Jumalan suuren armahtawaisuuden luopunutta kansaansa kohtaan.

Oded, wiimeinen profeta Israelin waltakunnassa. Hän waikutti kuningas Pekahin aikana (2 Aik. 28, 9—15).

Jesaja, Amoksen poika, ennusti Juudassa Ussian, Jotamin, Ahaksen ja Hiskian aikana. Hän alkoi profetallisen toimensa Ussian kuolinwuotena (6, 1) ja pitkitti sitä ainakin Hiskian 14 wuoteen asti, jolloin Sanheribin hyökkäys tapahtui. Jesajan waikutus-aika kesti siis noin 50 tai 60 wuotta. Juutalaisen tarinan mukaan olisi

hän wielä elänyt Manassen aikana, joka jumalaton kuningas olisi antanut sahata hänet kuoliaaksi. Jesaja on jaloin kaikista niistä profetoista, jotka owat meille kirjoituksia jättäneet. Kirkkoisät jo kutsuiwat häntä wanhan liiton ewankelistaksi, sillä sangen selwästi ja sywältä puhuu Jumalan Henki hänen kauttansa tulewan Messiaan syntymisestä, toimesta maan päällä, kärsimisestä, kuolemasta, ylösnousemisesta ja taiwaasen astumisesta. Jesajan aikana oli niin sanoaksemme Israelin kansan arpa langennut; ei ollut enää toiwoakaan, että Israelin waltakunnat uudistuisiwat ja woimassa pysyisiwät. Maailman wallat alkoiwat nyt nousta, ja Herran kansa oli luopumuksensa tähden joutuwa niitten hajoitettawaksi ja poljettawaksi. Profetallinen ennustus siis tästä lähtien ilmoittaa peruuttamattomasti onnettomuutta ja perikatoa Herran kansalle, mutta heittää samalla yhä wakawammin silmänsä sitä tulewaisuutta kohden, jolloin Herran kansan jäännökset pelastetaan ja Messiaan waltakunta ilmestyy.

Profeta Jesajan kirja jakaantuu kahteen pää-osaan. Edellisessä osassa (1—39 l.) julistetaan rangaistustuomioita Juudan ja monen pakanakansan yli, waikka näissäkin monessa kohden löytyy ihania messiaallisia ennustuksia. Historiallisena tapauksena, jonka ympärille nämä ensimmäisen osan ennustukset ryhmittywät, on Israelin kuninkaan Pekahin ja Syrian kuninkaan Rezinin hyökkäys Juudaan Ahaksen aikana, jolloin Ahas turwautui Assyriaan. Assyrian kuninkaan Sanheribin hyökkäys Hiskian aikana, Hiskian parantuminen ja babylonialaisen kuninkaan Merodak-Baladanin lähetys Hiskialle (36—39 l.) päättäwät tämän ensimmäisen osan ja johdattawat toisen osan ennustuksiin. Toinen osa (40—66 l.), jonka ihanat alkusanat: „Lohduttakaat, lohduttakaat minun kansaani" ikäänkuin lausuwat koko tämän osan luonteen, sisältää pääasiallisesti messiaallisia ennustuksia. Ihmeelli-

sen ihanasti ja selwästi profeta puhuu Messiaan, „Jehowan palwelijan", tehtäwästä kolmenlaisessa wirassaan, profetallisessa, ylimmäispapillisessa ja kuninkaallisessa wirassaan, wieläpä hänen sijaiskärsimisestä Jumalan karitsana ihmisten edestä.

Tässä merkillisessä profeta Jesajan kirjassa owat seuraawat paikat erittäin huomattawat:

1 l. Parannussaarna langenneelle kansalle.
2 „ Pelastus tulee Sionista kaikille kansoille.
6 „ Jesajan kutsumus profetanwirkaan.
7 „ Immanuel.
9, 1—7. Messias-lapsen nimet.
11 l. Messiaallinen rauhan-waltakunta.
40 „ „Lohduttakaat, lohduttakaat minun kansaani."
42, 1—9. „Herran palwelija" profetana.
53 l. „Herran palwelija" Jumalan karitsana.
55 „ Kutsumus armoliittoon.
60, 1—6. Pakanain kääntyminen.
65, 17—25. Uusi Jerusalem.
66, 15—21. Maailman tuomio.

Tärkeimmät messiaalliset ennustukset löytywät seuraawissa paikoissa: 2, 2—4; 7, 14; 9, 1; 9, 5. 6; 11, 1. 2; 11, 6—9; 19, 18. 24. 25; 40, 1. 3; 53, 2—7; 53, 8—12; 65, 17; 66, 22; 66, 24.

Mika, Moreset'ista eli Maresa'sta Juudan maalla, oli yhdenaikuinen Jesajan kanssa, ja paljon hengenheimolaisuutta oli näitten profetain wälillä. Mikan kirja jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa (1 ja 2 l.) julistaa profeta Herran tuomiot Israelin ja Juudan yli. Toisessa (3—5 l.) puhuu hän Herran antamasta pelastuksesta ja Messiaan waltakunnasta, joka on koittawa häwityksen ja Babelin wankeuden jäljestä, ja kolmannessa (6 ja 7 l.) näyttää hän, että pelastuksen tie

käyppi parannuksen kautta. — Tärkeä ennustus Messiaan syntymisestä Betlehemissä löytyy 5, 1:ssä.

Nahum oli Elkos'ista Galilean maalta kotoisin. Hän läksi Juudaan nähtäwästi Israelin häwityksen jälkeen ja ennusti siellä Sanheribin hyökkäyksen aikana, mutta ennenkuin Herra häwitti Assyrialaisten sotajoukon (1, 12. 14). Nahumin ennustus koskee melkein yksinomaan Niniwen häwitystä.

Habakuk waikutti Juudassa nähtäwästi kuningas Manassen wiimeisinä wuosina tahi kenties wasta Josian aikana. Kirjassaan profeta ennustaa Juudan häwiön Kaldealaisten kautta, mutta myöskin näitten häwittäjäin wallan masentumisen. Muutoin on tämä kirja ikäänkuin keskuspuhetta Jumalan ja profetan wälillä; se päättyy (3 l. tahi toisissa painoksissa 4 l.) rukoukseen, jossa pyydetään Herraa „wihassa muistamaan laupeutta" tuomionsa ilmauksen päiwänä, ja loppuu ylewillä riemusanoilla: „Mutta minä iloitsen Herrassa, ja riemuitsen Jumalassa minun lunastajassani. Herra, Herra on minun woimani, joka tekee minun jalkani kuin peurain jalat, ja wie minun korkealle, niin että minä soitan minun kanteleitani." Huomattawia paikkoja on wielä lohduttawa lause (2, 4): „Wanhurskas on eläwä uskostansa" sekä suloinen ennustus (2, 14): „Sillä maa on olewa täynnä Herran kunnian tuntoa, niinkuin wedet meren peittäwät."

Profetissa **Hulda** ennusti kuningas Josian aikana (2 Kun. 22, 14—20).

Zefanja, Kusin poika ja Hiskian (luultawasti kuningas Hiskian) jälkeinen, ennusti kuningas Josian aikana. Koska profeta puhuu wielä woimassa olewasta epäjumalanpalweluksesta (1, 4 ja 3, 4), on luultawaa, että nämä ennustukset tapahtuiwat Josian uskonpuhdistuksen alussa.

Zefanja julistaa Herran wihan päiwän tulewan Juudan ja Jerusalemin yli (1 l.) sekä myös Filistealaisten, Moabilaisten, Ammonilaisten ja Etiopialaisten yli (2 l.). Lopuksi (3, 9—20) ennustaa profeta aikaa, jolloin Herra „muuttaa kansoille kielen puhtaaksi, että he kaikki Herran nimeä awuksensa huutawat", ja Israelin jääneet iloitsewat ja riemuitsewat Jumalassansa (huomaa erittäin 3, 9. 14 ja 17).

Jeremia, Hilkian poika ja Anatot'ista Benjaminissa syntyisin, alkoi toimensa Herran profetana kuningas Josian 13 wuonna (25, 3). Herra oli walinnut ja pyhittänyt Jeremian jo ennen hänen syntymistään (1, 5), ja aiwan nuorena kutsuttiin hän profetan toimeen (1, 6 ss). Kun tämä kutsumus hänelle tuli, walittaa profeta kelpaamattomuuttaan ja nuoruuttaan, mutta Herra käskee hänen menemään, kuhunka hän lähettää, ja puhumaan, mitä hän käskee, ja wahwistaa häntä. Herra sanoo Jeremialle: „Älä pelkää heitä; sillä minä olen tykönäsi ja pelastan sinun. — — Minä panen sanani sinun suuhusi. Katso, minä panen sinun tänäpänä kansain ja waltakuntain yli, repimään, särkemään, hukuttamaan ja kukistamaan, rakentamaan ja istuttamaan." Näissä sanoissa on jo Jeremian tehtäwä määrätty. Jeremia eli Juudan waltakunnan loppu-aikoina ja näki itse Jerusalemin häwityksen ja Herran kansan hajoittamisen pakanain kesken, — mitä hän siis woisi muuta ilmoittaa uskottomalle kansalle kuin Herran rangaistustuomioita, mitä muuta tehdä, kuin „repiä ja hukuttaa?" Mitä hän „rakensi ja istutti", se koski Herran kansan jäännöstä monen ahdingon takaa, ja uuden liiton ihanaa aamukoittoa. Jeremia, jonka elämänwaiheet owat paremmin tunnetut kuin muitten profetain, antaa meille kuwan miehestä, joka Herran nimen tähden saa kaikkia kokea. Parannussaarnaajana ja onnettomuuden julistajana sai hän useimmiten kuninkaan ja

waltakunnan ylimmäisten puolelta kärsiä wainoa. Mutta myöskin ylimmäisten pappien (esim. 20, 1 ss), wäärien profetain, kansan ja omaistensakin puolelta (15, 10. 15—18: 17, 14—18; 12, 6) sai hän wihollisuutta kokea. Josia piti häntä kunniassa, mutta hänen jälkeläistensä aikana, erittäin Jojakimin ja Zidekian aikana, ja Jerusalemin häwityksen jälkeen Egyptissä sai hän kowaa kokea. Tämmöisenä kärsiwänä Herran palwelijana, „karitsana", joksi hän itseänsä tietää (11, 19), on Jeremia Kristuksen esikuwana.

Kun Jeremia Jojakimin aikana rupeaa julistamaan Jerusalemin häwitystä ja wankeutta Babelissa, ottawat papit, wäärät profetat ja kansa hänet kiinni ja waatiwat hänen kuolemataan (26 l.). Kuninkaan päämiehet hänet kuitenkin pelastawat, ja hän heitetään wankihuoneesen, jossa hän saa kauan aikaa olla. Siellä ollessaan antaa hän kirjoittajansa Barukin kirjoittaa ennustukset kirjaan, ja Baruk lukee ne kansalle temppelin pihalla. Kun Jojakim saa tämän tietää, käskee hän tuomaan kirjan, ja kuninkaan uskottu Juudi lukee siitä Jojakimin ja hänen päämiestensä edessä. Mutta kun 3 tahi 4 lehteä oli luettu, ottaa kuningas kirjan, leikkaa sen weitsellä rikki ja heittää tuleen. Nyt käskee hän kiinni ottamaan Barukin ja Jeremian; mutta tämä ei onnistu, sillä he oliwat ruhtinaitten käskystä itsensä kätkeneet ja Herra suojeli heitä (36, 19. 26). Mutta tämän jälkeen käskee Herra Jeremian uudelleen kirjoituttamaan samat ennustukset kirjaan ja wielä muita entisten lisäksi. Kuningas Zidekian aikana kehoitti Jeremia wakawasti pysymään uskollisina Kaldealaisille. Mutta kuningas kuuli mieluummin wäärien profetain ennustuksia, jotka ennustiwat pelastusta ja menestystä, eikä ottanut waaria Jeremian sanoista. Jeremia sai edelleenkin enimmäkseen olla wankeudessa, waikka Zidekia jostus liewitti hänen wankeut-

kansa (37, 21). Ja kun profeta sekä kuninkaalle että kansalle ennusti Jerusalemin ja koko Juudan kansan joutumisen Kaldealaisten käsiin, tahtoiwat kuninkaan päämiehet hänen tappaa ja heittiwät hänen kaiwoon. Siellä olisi Jeremia, wajonneena liejuun, warmaan kuollut, ellei kuninkaan kamreri, etiopialainen Ebed-melek, olisi kuninkaan myönnytyksellä häntä sieltä pelastanut. Wankeudessa sai hän kuitenkin olla siksi kuin Kaldealaiset oliwat Jerusalemin walloittaneet. Nebukadnesarin päämies Nebusar-Adan päästi Jeremian wapaaksi ja myönsi hänelle oikeuden jäädä maahan, jos hän tahtoisi. Jeremia jäi maahan ja asui Mizpassa maaherra Gedaljan luona. Kun Gedaljan murhan jälkeen joukko jääneistä Juutalaisista pakeni Egyptiin, weiwät he Jeremian ja Barukin mukanaan, waikka profeta neuwoi heitä jäämään maahan. Egyptissäkin waroitti ja lohdutti hän Herran kansan hajoitettuja jäännöksiä. Wanhan tarun mukaan kiwitettiin Jeremia kuoliaaksi Egyptissä.

„Profeta Jeremiassa oliwat räikeimmät wastakohdat yhdistyneet: luonnosta oli hän kuin pehmeä waha, kutsumuksensa kautta niinkuin rautainen muuri; jalopeura taistelussa, lammas kärsimisessä: kädessä piti hän wasaraa, joka wuoret murentaa (23, 29), sydämmessä sywin myötätuntoisuus ja surumielinen rakkauden tuska. Monta kyyneltä mahtoi Jeremia wuodattaa ja wuodattikin temppelin ja sen palweluksen peruuttamattoman häwittämisen tähden, ja kuitenkin on hän selwemmin kuin kukaan muu profeta tuntenut temppelin palwelustawan riittämättömyyden sekä tietänyt mahdottomaksi tässä muodossa jälleen perustaa wanha liitto." Jeremia oli todellakin, niinkuin Herra sanoo kutsuessaan häntä profetaksi, tehty „wahwaksi kaupungiksi, rautapatsaaksi ja waskimuuriksi koko maassa Juudan kuninkaita ja hänen ruhtinoitansa wastaan, hänen pappejansa ja maan kansaa wastaan" (1, 18).

Jeremian ennustuskirjaan on koottu paremmin asiajärjestyksessä kuin aikajärjestyksessä rangaistuspuheita kansan syntejä wastaan, rangaistustuomioita Juudan ja muitten kansojen yli, ennustuksia Jerusalemin häwityksestä ja 70 wuotisesta wankeudesta, yksi kirjoitus wangeille Babelissa (29 l.) sekä kertomuksia historiallisista tapauksista. Uuden liiton merkitystä koskewain ja messiaallisten ennustusten joukossa owat mainittawimmat: 4, 3. 4 (sydämmen ympärileikkaamisesta); 3, 16 ss. (wanha liitto on häwiäwä); 23, 4—6 ja 33, 14—17 („wanhurskauden wesa"); 31, 31—34 (uusi liitto). — Jeremian **walituswirret** sisältäwät wiisi laulua, joissa profeta walittaa Jerusalemin häwitystä ja sitä surkeata onnettomuutta kaikkea laatua, joka oli kohdannut Herran kansaa. „Walituswirret owat Salomon Korkean Weisun wastakohta, ja walittawat sen rakkauden-yhdistyksen rikkirepimisen johdosta, jonka ihanuutta edellinen ylistää. Ne owat syvimmät ja kyynelrikkaimmat surulaulut, mitä koskaan on weisattu."

Uria, Semajan poika, joka ennusti Jerusalemia wastaan, tapettiin kuningas Jojakimin käskystä (Jer. 26, 20—24).

Hesekiel, papin Busin poika, wietiin wankeuteen samalla kertaa kuin kuningas Jojakin (w. 599). Babyloniassa asui hän Kebar-joen*) warrella ja waikutti siellä maanpaossa olewan kansansa keskellä. Kolmenkymmenen wuoden i'ällä ja wankeutensa 5 wuonna kutsui Herra hänet näyn kautta profetalliseen wirkaan, jota hän toimitti ainakin wankeutensa 27 wuoteen asti. Hänen tehtäwänsä oli murtaa Juudan kansan paatuneet sydämmet Herran lain wasaralla ja maahan polkea epäjumalanpalweluksen himo heidän sydämmessään, jotta he rupeaisiwat ikäwöimään uuden liiton aamukoittoa. Hesekiel toi-

*) Tämän joen asemaa ei warmuudella tunneta.

mitti tämän tehtäwänsä järkähtämättömässä totuudessa ja tulisella woimalla: Herra olikin hänelle sanonut: „Minä olen tehnyt sinun kaswosi lujiksi heidän kaswojansa wastaan, ja sinun otsasi lujaksi heidän otsaansa wastaan. Ja minä olen tehnyt sinun otsasi niin kowaksi kuin demantti, joka on kalliota kowempi; älä pelkää heitä, äläkä hämmästy heidän edessänsä, ehkä he owat tottelematon suku" (3, 8. 9). Niinkauan kuin Jerusalem ja temppeli oli olemassa, riippui suruton kansa, wäärien profetain kiihoittamana, kiinni lihallisista toiweistaan Juudan waltakunnan jälleen woimistumisen suhteen. Näitä wääriä profetoja wastaan ja ylimalkain kansan suruttomuutta ja lihallisia ajatuksia wastaan taisteli Hesekiel suurella woimalla, ilmoittaen heille selkeästi Jerusalemin häwityksen. Herran Hengen kautta annettiin profeta Hesekielille monta näkyä, ja monen kuwauksellisen toimen kautta saarnasi hän kansalle. Jeremia oli wainottu, mutta Hesekiel näkyy ylimalkain olleen kunniassa pidetty kansansa keskellä, sillä kansan wanhimmat kokoontuiwat Jumalan sanaa kuulemaan hänen huoneesensa (8, 1; 14, 1; 20, 1).

Hesekielin kirja jakaantuu kahteen osaan. Edellinen osa (1—24 l.) on kirjoitettu ennen Jerusalemin häwitystä ja sisältää etupäässä rangaistuksen uhkauksia ja kehoitusta parannukseen. Wiimeinen ennustus siinä (24 l.) tapahtui samana päiwänä kuin Jerusalemin wiimeinen piiritys alkoi. Saman päiwän illalla kuoli profetan waimo, „hänen silmäinsä himo"; näin täytyi profetan ja hänen omaistensa olla kuwana siitä, kuinka Herra oli ottawa pois kansansa kalliimman omaisuuden, sen temppelin ja lapset, sen „silmän himon ja sydämmen toiwon" (24, 15—27). Tästä päiwästä asti piti profetan olla äänettömänä aina siihen saakka kuin yksinäisen pakolaisen kautta ensimmäinen tieto tulee Jerusalemin häwityksestä. — Toinen osa (25—48 l.), joka kirjoitettiin Jerusalemin häwi-

tyksen jälkeen, on etupäässä lohduttawaa ja pelastusta ennustawaa laatua. Ensin on tässä ennustuksia seitsentä pakanakansaa wastaan (25—32 l.), ja sitten ennustuksia Jumalan waltakunnan woitosta sekä uuden Jerusalemin ja uuden temppelin ihanuudesta. Ennenkuin profeta esittää tämän uuden pyhyyden kuwan, puhuu hän siitä wiimeisestä taistelusta, jonka Gog, Magogin maasta, on nostawa Jumalan kansaa wastaan; tässä taistelussa on Gog hukkuwa ja Herran kansa woittawa (38 ja 39 l.). Hesekielin wiimeinen suurin näky, jossa kunnian waltakunta näytetään, ja uusi Jerusalem, uusi temppeli ja uusi maanjako erityisseikkoihin saakka tuodaan eteemme (40—48 l.), on niinkuin hänen kirjansa kruunu, jossa uskowaisten kaikki toiwo ja odotettu kunnian ihanuus on kätketty. Hesekiel lähenee monessa suhteessa ennustuksissaan Johannesta, uuden testamentin näkijää, joka on wielä kirkkaammin kuwannut Jumalan kansan woittoa ja hänen kunniawaltakuntansa ihanuutta.

Tärkeimmät messiaalliset ennustukset owat: 34, 15. 16 (Jumala itse etsii lampaitansa); 34, 23 („yksi ainokainen paimen"); 36, 25—27 (uuden sydämmen ja uuden hengen anto). Seuraawat paikat owat sitä paitsi huomattawat:

3, 16—21 (Profetan wartija-wirka).

13 l. (Wääriä profetoita wastaan).

33 „ („Wartijoitten" ja sanankuulijain welwollisuudet).

34 l. (Pahat paimenet ja „yksi ainokainen Paimen").

37, 1—14. (Kuolleiden luut tulewat eläwiksi Herran Hengen kautta).

Daniel on yksi Israelin merkillisimpiä profetoita. Hän oli ylhäisestä suwusta ja kuului niitten nuorukaisten joukkoon, jotka Jojakimin kolmantena hallitus-wuonna

(w. 606) wietiin Babeliin wankeuteen. Kuningas Nebukadnesar käski walita näistä wangeista muutamia kauniita ja toimellisia nuorukaisia, joitten seassa oli Daniel ja hänen kolme ystäwäänsä Sadrak, Mesak ja Abednego*), ja antoi kaswattaa heitä kuninkaan huoneessa ja opettaa heille Kaldean kieltä ja kirjoituksia. Daniel ja hänen ystäwänsä karttoiwat kuninkaan herkkuruokia, pysyen Jumalan pelwossa ja itsensä kieltämisessä, mutta he tuliwat kuitenkin kauniimmiksi muita nuorukaisia, ja Jumala antoi heille taitoa ja wiisautta. Danielille antoi hän wielä ymmärryksen unissa ja näyissä. Kolmen wuoden kuluttua otti Nebukadnesar heidät palwelijoikseen, ja Daniel jäi kuninkaan huoneesen Babeliin, jossa hän eli monen kuninkaan aikana aina kuolemaansa saakka.

Danielin kirjasta owat jotkut tieteelliset tutkijat tahtoneet wäittää, että se olisi myöhemmin syntynyt, nimittäin wasta Makkabealaisten sodan aikana, ja että se olisikin siis toisten kirjoittama kuin profeta Danielin. Tärkeimpinä syinä tähän mainitsewat he sen seikan, että ennustukset 11:ssa luwussa owat liian paljon historiallisten kertomusten kaltaisia, sekä sen, että kirjassa on kahta kieltä käytetty, nimittäin Hebrean kieltä 1 l. — 2, 3:een ja sitten Kaldean kieltä 2, 4—7 l:n loppuun, jonka jälkeen 8:sta luwusta taas Hebrean kielellä jatketaan. Paitsi näitä on wielä sekin seikka esiintuotu, että Danielin kirjaa Juutalaisten Raamatussa ei lueta profetallisiin kirjoihin, waan Hagiografeihin. Me puolestamme annamme näitten seikkain painaa minkä woiwat, ja waikka niin olisikin, että Danielin kirja on myöhemmin kokoonpantu, owat kaikessa tapauksessa kuitenkin sen eri osat alkuperäisesti olleet Danielin kirjoittamia. Tälle kirjalle on annettawa täysi kanoninen arwo, sillä meidän Wapahtajamme ja hänen apostolinsa todistawat sen ennustukset oikeiksi ja Jumalan inspiroimiksi (Matt. 24, 15; 26, 64 ja 21, 44). Sitä paitsi nojautuu Haggain ennustus waltakuntain kukistamisesta (Hag. 2, 21. 22) ja Sakarian näky neljästä sarwesta ja neljästä sepästä (Sak. 1, 18—21) aiwan selwästi Danielin ennus-

*) Niin kutsuttiin he Kaldean kielellä; heidän israelilaiset nimensä oliwat: Hanania, Misael ja Asaria. Daniel kutsuttiin Kaldean kielellä Belsazariksi.

tuksiin neljästä maailmanwaltakunnasta (2 l.) ja olettawat Danielin ennustukset tunnetuiksi. Niinikään näkyy Danielin rukous (9, 4 ss) olleen esikuwana Esran (Esr. 9, 6 ss) ja Nehemian (Neh. 1, 5 ss) rukouksille.

Nebukadnesarin uni. Kuningas Nebukadnesarin itsenäisen*) hallituksen toisena wuonna ja siis neljä tahi wiisi wuotta sen jälkeen kuin Daniel oli tullut Babeliin, näki kuningas unen, josta hän tuli sangen lewottomaksi. Hän kutsui sentähden kokoon „tähteintutkijat, tietäjät ja noidat" saadakseen heiltä selitystä; mutta kun hän oli unohtanut itse unenkin, waati kuningas heiltä, hirmuisen rangaistuksen uhalla, että heidän piti sekä ilmoittaa uni että selittää se. Kun tietäjät eiwät woineet kuninkaan pyyntöä täyttää, waan sanoiwat sitä mahdottomaksi, wihastui Nebukadnesar, ja antoi käskyn, että kaikki tietäjät Babelissa piti tapettaman. — Herra johtaa kansat, ja pakanainkin hallitsijat owat hänen johdatuksensa alaisia. Samoin kuin ennenmuinoin Egyptin Farao, tuli suuri kuningas Nebukadnesarkin nyt wälikappaleeksi Herran kunnian ilmoittamiseen pakanain kesken. Huomattawaa on, että sekä Farao että Nebukadnesar tuliwat lewottomiksi ja hämmästyiwät unensa tähden, waikk'eiwät käsittäneet, mitä ne merkitsiwät. Jumalan tiet ja tuomiot kauhistawat aina luonnollista ihmistä, ennenkuin hän tulee näkemään Jumalan armon ja rakkauden. Kuningas Nebukadnesarin waatimus ja hirmuisen rangaistuksen uhka oli seuraus hänen hirmuwaltaisuudestaan ja ylpeydestään, joka ei kärsi wastustusta eikä tahdo himoa hallita. Semmoiset owat monet muutkin suuret maailman walloittajat olleet, esim. Xerxes, Aleksander ja Napoleon.

Kuninkaan „ylimmäinen päämies" Ariok oli jo saanut käskyn tappaa kaikki tietäjät. Kun Daniel sai tietää,

*) Hänen isänsä Nabopolassar kuoli w. 604.

mikä waara syyttömästi uhkasi tietäjiä ja häntä itseään sekä hänen ystäwiään tietysti myöskin, meni hän kuninkaan tykö ja pyysi aikaa unen ilmoittamiseen ja selittämiseen. Sen jälkeen tuli hän ystäwiensä luo ja pyysi heitäkin rukoilemaan Jumalalta armoa ja apua. Ja Herra ilmoitti Nebukadnesarin unen „salaisuuden" Danielille näyssä yöllä. Mutta Daniel kiitti ja ylisti Jumalata, jonka on „wiisaus ja wäkewyys", joka „muuttaa ajat ja hetket, panee kuninkaat wiralta ja asettaa kuninkaat wirkaan: hän antaa wiisaille wiisauden ja ymmärtäwäisille taidon ja ymmärryksen", ja jonka „tykönä on sula walkeus." — Daniel ja hänen ystäwänsä turwautuwat Jumalaan siinä tiedossa, että hän johtaa pelkääwäistensä asiata ja taitaa aina auttaa. Hänen kädessään owat kuninkaatkin, ja hän taitaa omilleen antaa wiisauden ja ymmärryksen. Tämä heidän uskonsa ja turwaamisensa ei häpiään joutunut. Herra ilmoitti itsensä ja antoi awun. — Kuinka ihmeellinen ja autuas on Jumalaan uskaltaminen! Sentähden Daniel kiittää ja ylistää Herraa. Ja niin tekee koko Jumalan seurakunta.

Kun Daniel sitten ilmoitti Ariokille tahtowansa sanoa kuninkaalle unen selityksen, wei Ariok hänet kiireesti Nebukadnesarin luo. Mutta Daniel ei kuninkaan edessä kerskaa taidostaan, waan kun kuningas kysyy häneltä, saattaako hän unen tietää ja selittää, wastaa Daniel, että maailman tieto ja oppi eiwät tätä woi, waan Jumala taiwaissa oli hänelle sen ilmoittanut, „ei minun wiisauteni tähden, kuin se suurempi olisi kaikkien eläwien wiisautta, waan sentähden, että sen (unen) selitys kuninkaalle tiettäwäksi tulisi." Ja nyt kertoo Daniel, mitä kuningas oli unessa nähnyt. Hän oli nähnyt korkean ja kirkkaan, mutta näöltänsä hirmuisen kuwan, joka seisoi hänen edessänsä. Kuwan pää oli parhaasta kullasta, rinta ja käsiwarret hopiasta, watsa ja lanteet waskesta, sääret rau-

dasta ja jalat oliwat osaksi raudasta, osaksi sawesta. Ja kuninkaan tätä katsellessa, heitettiin kiwi ilman ihmisten woimaa kuwan jalkoihin, niin että kuwa kokonansa musertui tomuksi ja tuuli hajoitti sen niinkuin akanat riihessä, niin ettei kuwan sijaa ensinkään löytynyt. Mutta tämä kiwi kaswoi suureksi wuoreksi, niin että se täytti koko maan.

Daniel selittää kohta unen. Neljä suurta maailmanwaltaa on perättäin nousewa pakanakansoista. Kultainen pää kuwaa Nebukadnesarin waltakuntaa (Assyrialais-babylonialainen walta); sen jälkeen on wielä nousewa kolme waltaa kuwan eri osien mukaan: hopiainen osa (Medialais-persialainen walta, Kyron kautta), waskinen osa (Kreikkalais-Makedonialainen walta, Aleksanteri suuren kautta) ja wihdoin rautainen osa (Roomalainen walta). Ja wiimeisen waltakunnan aikana **on Jumala taiwaasta asettawa waltakunnan, jota ei ikinä kukisteta eikä hänen waltakuntansa toiselle kansalle anneta; se on särkewä ja lopettawa kaikki nämä waltakunnat, mutta itse se on iankaikkisesti pysywä.** Daniel lopettaa puheensa, sanoen: „tämä on totinen uni ja sen selitys on oikea." — Tässä on huomioon otettawa profeta Danielin nöyryys, kun hän ei tahdo kerskata taidostaan eikä omaa kunniataan etsiä, waan antaa Jumalalle kaiken kunnian. Niin tekee jokainen Herran palwelija, joka on Herran Hengen kautta saanut wiisautta ylhäältä. Daniel on myös warma asiastaan; hän ei kysy kuninkaalta oliko uni oikein kerrottu, waan menee heti sitä selittämään. Ilmoittaessaan palwelijallensa jotakin, Herra ei jätä häntä epäilyksiin. Ihmeellinen on muutoin tämä uni. Herran edessä on tulewaisuuskin niinkuin awattu kirja, ja hän johtaa kädellänsä kansat, hän panee kuninkaat wiralta ja asettaa heidät wirkaan (Dan. 2, 21). Ihmiskunnan kehitysjuoksussa täällä maan päällä näyttää usein siltä, niinkuin tämän maailman päämies, per-

kele, ja ihmisen oma mielivalta hallitsisivat: mutta Jumala on kuitenkin kaiken maailman hallitsija, hän johtaa kansat ja hän on taivaasta asettanut sen valtakunnan, joka iankaikkisesti pysyy. Kuinka ihmeellisen toivon ja rohkeuden, kuinka valoisan maailmankatsannon tämä totuus antaakaan meille heikoille taisteleville kristityille!

Kun Daniel oli puhunut tämän selityksen kuninkaalle, lankesi Nebukadnesar ihmettelemisessä ja kunnioituksessa kasvoillensa ja tunnusti Israelin Jumalan kaikkien jumalien Jumalaksi ja kuninkaitten Herraksi. Mutta Danielin asetti hän Babelin maakunnan hallitsijaksi ja kaikkien tietäjien päämieheksi. Ja Danielin pyynnöstä asetti hän myös Danielin kolme ystävätä Babelin maakunnan ylimmäisiksi hoitomiehiksi. Daniel itse jäi asumaan kuninkaan kartanoon. — Danielin ja hänen ystäväinsä korotus oli tapaus, joka sai suuren merkityksen sekä Nebukadnesarin ja hänen valtakuntansa historiassa, että myös Jumalan valtakunnan voiman ja kunnian levittämisen tähden pakanain keskeen.

Nebukadnesarin kuva ja Danielin ystävät tulisessa pätsissä. Vaikka kuningas Nebukadnesar oli saanut niin selvän todistuksen totisesta Jumalasta ja vaikka kuninkaalla oli semmoisia ylimmäisiä päämiehiä niinkuin Daniel ja hänen kolme ystäväänsä, pystytti hän kuitenkin suuren, 60 kyyn. korkean kultaisen epäjumalankuvan*) Duran kedolle Babelin maalla. Suurten voittoretkiensä kautta oli Nebukadnesar ylpeäksi tullut. Hän ajatteli: kuka voi minua vastaan seisoa? Kuka jumala on minun jumalatani suurempi? ja kuka ei kun-

*) Kuvan korkeus on nähtävästi laskettu aluskivineen ja patsaineen. Se oli luultavasti kullalla päällystetty eikä puhtaasta kullasta. Eräs vanhan ajan historioitsija (Diodorus) kertoo, että Balin temppelin katolla Babyloniassa oli kultainen kuva, joka oli 40 jalan korkuinen.

nioituksella palwelisi sitä jumalata, jota minä palwelen? Pakanat eiwät, näet, woi eroittaa Jumalaa ja luontoa; luonnon woima ja ihmiswoima ja ihmiswalta owat heille jumalia. Nebukadnesar oli suuren wallan saawuttanut ihmisten kesken, sentähden pitiwät pakanat hänen jumalaansakin suurena. Tässä pakanallisessa ylpeydessään Nebukadnesar antoi käskyn kaikille wirkamiehille waltakunnassaan tulemaan kuwan wihkimysjuhlaan ja osoittamaan sille kunnioitusta. Kaikkien piti maahan lankeeman, kun määrätyllä hetkellä merkki annettiin soittokoneilla. Joka ei tätä käskyä totellut, oli pidettäwä kuninkaallisen majestetin rikkojana ja oli heitettäwä tuliseen pätsiin. Nebukadnesar menetteli aiwan jumalattomien tyrannien tapaan. Kaikki kokoontuneet pakanalliset wirkamiehet tekiwät niinkuin kuningas oli käskenyt; ainoastaan Danielin kolme ystäwätä Sadrak, Mesak ja Abednego (Danielista ei puhuta mitään; hän kenties ei ollut itse tässä läsnä, tahi sitten ei rohjettu häntä wastaan kannetta tehdä) eiwät noudattaneet käskyä, waan jäiwät kuwan edessä seisoalleen, kun muut lankesiwat maahan. Kadehtijat ja wihamiehet — ja niitä kyllä löytyi — ilmoittiwat heti asian kuninkaalle. Ja kuningas loukatussa ylpeydessään wihastui suuresti; mutta ennenkuin hän näitä miehiä rankaisee, waatii hän wielä kerran heiltä, että he lankeaisiwat maahan ja kunnioittaisiwat kuwaa. Tämä osoittaa, että kuningas oli tottunut luottamaan näihin miehiin, koska he ylimalkain oliwat esiwallalle kuuliaiset. Ylpeydessään ja wihassaan on Nebukadnesar kokonansa unohtanut Israelin Jumalan ja huudahtaa, ankarasti uhaten Danielin ystäwiä: „Kuka on se Jumala, joka taitaa pelastaa teitä minun käsistäni?" Miehet pysywät jumalanpelwossa ja nöyryydessä, ja wastaawat, että heidän Jumalansa kyllä saattaa heitä auttaa, mutta jos hän ei heitä kuolemasta säästäisikään, niin eiwät he kuitenkaan tahdo kuwaa ku-

martaa. Nyt kuninkaan wiha yhä kiihtyi, niin että „hänen haahmonsa muuttui", ja hän antoi heittää heidät tuliseen pätsiin, joka oli kuumennettu tawallista kuumemmaksi. Mutta Herra ei palwelijoitansa hyljännyt: hän osoitti ihmeellisen woimansa ja pelasti heidät tulen liekistä (Jes. 43, 1. 2). Hän näytti kuningas Nebukadnesarille ja hänen woimallisilleen, kuinka tarpeellista on peljätä ainoata Jumalata, ja kuinka woimakkaasti hän saattaa omiansa suojella. Sentähden antoikin kuningas Herran ihmeen kautta herätettynä ja nöyrytettynä, kunnian Jumalalle, wieläpä antoi hän kansallensa julistuksen, jossa hän ylistää Jumalan woimallisia ihmeitä ja hänen waltakuntansa iankaikkisuutta. Mutta Sadrakin, Mesakin ja Abednegon korotti Nebukadnesar jälleen suureen arwoon waltakunnassa (3 l.).

Kateus oli siis syynä siihen, että tehtiin kanne Danielin ystäwiä wastaan majestetirikoksesta. Mutta miksi eiwät he sitten noudattaneet kuninkaan käskyä? Miksi he antoiwat itsensä turhanpäiwäisesti waaraan joutua kuninkaan epäsuosioon? Eihän tuo nyt niin suuri asia ollut, jos olisiwat kuwaa kumartaneet ja tehneet kuninkaan mielihywiksi! Olisiwathan kuitenkin oman wakuutuksensa säilyttäneet! Älköön kukaan ajatelko näin kewytmielisesti. Synnin kanssa ei sowi leikitellä: totuudessa tulee pysyä kiinni wakawasti. Tässä oli todellakin suuri asia kysymyksessä. Jumalan käskyn rikkomista eli syntiä ja perkelettä, joka woi sielun ja ruumiin helwetissä hukuttaa, pitää peljättämän enemmän kuin ruumiillista kuolemata (Matt. 10, 28).

Nebukadnesarin ylpeys ja rangaistus. Danielin ja hänen ystäwäinsä kautta oli suuri siunaus tullut Nebukadnesarille ja hänen waltakunnallensa. Harwoin on Jumalan armo niin suuresti etsinyt jotain pakanallista hallitsijaa, kuin kuningas Nebukadnesaria. Mutta

waikka hän oli jo kaksi kertaa saanut kokea Jumalan suurta woimaa ja läsnäoloa, ei hän kuitenkaan nöyrtynyt parannukseen. Kuitenkin Herra wielä osoitti armoaan ja ilmoitti hänelle unennäön kautta, mitä hänelle oli tapahtuwa, jotta hän tulisi tuntemaan, että Jumala wallitsee ihmisten waltakunnat ja antaa ne, kelle hän tahtoo (4, 7—14). Daniel hämmästyi, kuultuansa kuninkaan unen, mutta selittää sen sitten ja neuwoo Nebukadnesaria noudattamaan wanhurskautta parannuksessa, jotta wältettäisiin Jumalan rangaistukset. Mutta kuningas Nebukadnesar paadutti itsensä eikä ottanut waaria tästä waroituksesta ja neuwosta. Hän jatkoi elämätä ylpeydessä ja synnin harjoittamisessa.

Kahdentoista kuukauden perästä, juuri kun kuningas linnassansa käwelee, silmäillen Babelin kaupunkia ja puhellen itseänsä jumaloiwassa ylpeydessä, näin lausuen: „Eikö tämä ole se suuri Babel, jonka minä rakentanut olen kuninkaallisekſi huoneekſi, minun wäkewällä woimallani, kunniani ylistykſekſi?" — niin tapahtui, että ääni tuli taiwaasta, joka julisti rangaistuksen Nebukadnesarin yli; ja tämä rangaistus toteutui heti. Kuningas kadotti ymmärryksensä, ajettiin pois ihmisten seuroista, ja waelsi kedolla eläinten kanssa, syöden heiniä niinkuin härkä, ja makasi taiwaan alla. Seitsemän aikaa (kuukautta?) oli kuningas Nebukadnesar tässä surkeassa tilassa; silloin Jumala armahti häntä, ja kuningas „nosti silmänsä taiwaasen päin", nöyrtyen Herran edessä. Herra antoi hänen jälleen tulla taidollensa, ja hän kiitti ja ylisti Häntä, jonka walta on iankaikkinen walta. Kuningas Nebukadnesar sai myös takaisin waltakuntansa ja kunnian ihmisten keskeen. Ihmeelliset owat Herran tiet, suuri hänen armonsa ja laupeutensa! Nyt saattoi kuningas julistaa alamaisilleenkin, ylistäen taiwaan Herraa: „Kaikki hänen työnsä owat totuus ja hänen tiensä oikeat, ja joka ylpeä

on, sen hän woipi nöyryyttää (4, 26—34). — Ylpeä kuningas Nebukadnesar wihdoin kuitenkin antoi Herralle kaiken kunnian. Kuinka mahtoikaan tämä ilahuttaa Danielin ja hänen ystäwiensä sydäntä!

Belsazarin pidot. Kuningas Nebukadnesarin kuoleman jälkeen näkyy Daniel joutuneen unohduksiin. Belsazar*), jota Daniel kutsuu Nebukadnesarin pojaksi

*) Sangen waikea on ratkaista, oliko tämä Raamatun nimittämä Belsazar kuningas Nebukadnesarin oma poika, 2 Kun. 25 27:ssä ja Jer. 52, 31:ssä mainittu Ewil-Merodak (babylonian kielellä Avêl-Marduk), wai joku muu. Selwyyden wuoksi painatamme tähän Nebukadnesarin jälkeisten hallitsijain nimet ja hallituswuodet Babylonin häwitykseen asti, sen mukaan kuin tähänastinen historian-tutkimus on ne selwittänyt.

Nebukadnesar 604—561. Hänestä katso s. 595.

Ewil-Merodak 561—559. Murhattiin, ja hänen lankonsa Neriglisar (Nergal-scharezer) riisti itselleen hallituksen (559—555).

Laborosoarkos, edellisen poika, hallitsi ainoastaan 9 kuukautta ja murhattiin.

Nabonid (muistomerkeillä: Nabu-nahid) riisti itselleen hallituksen ja hallitsi 17 w., 555—539.

W. 549 Elamin kuningas Kyros (Kores) kukistaa Median kuninkaan Astyageen ja walloittaa Ekbatanan.

W. 538 Kyros saa waltaansa Babylonin, Nabonid antautuu ja kuolee.

W. 529 Kyros kuolee ja Kambyses tulee hallitsijaksi.

W. 521 Darius, Hystaspeen poika, Persian-waltakunnan warsinainen perustaja, tulee kuninkaaksi. Hänen aikanansa, w. 520, anasti Nidinta-Bel, joka kutsui itsensä Nebukadnesariksi, Nabonidin pojaksi, hallituksen Babylonissa, ja Darius sai piirittää kaupunkia 2 wuotta, ennenkuin hän sai sen walloitetuksi. Samoin nousi w. 513 toinen kapina Babylonissa Arakan kautta, joka niinikään kutsui itseänsä Nebukadnesariksi, Nabonidin pojaksi, ja silloin walloitti Darius wiimeisen kerran Babylonin ja antoi hajoittaa sen muurit. Hänen poikansa Xerxes jatkoi wielä häwittämis-työtä. (Katso „Sayce, A. H., Alte Denkmäler im Lichte neuer Forschungen", Leipzig, Otto Schulze).

Koska on löydetty eräs kuningas Nabonidin teettämä kirjoitus, jossa hän puhuu Belsazarista (Bil-sar-usur), „esikoisesta po-

(Dan. 5, 2: 11, 18. 22), tunsi kyllä isänsä, kuningas Nebukadnesarin elämän kohtalot (5, 22), mutta ei kuitenkaan nöyryyttänyt sydäntänsä antamaan kunniata Jumalalle. Kerran teki hän suuret pidot. Istuessaan juomingissa päämiestensä, waimoinsa ja jalkawaimoinsa kanssa, antoi Belsazar kerskaawaisessa ja Israelin Jumalaa halweksiwassa mielessä tuoda esille ne kultaiset astiat, jotka Nebukadnesar oli Jerusalemin temppelistä ryöstänyt; ja juodessaan näistä wiiniä he ylistiwät epäjumaliaan. Silloin näkyi äkkiä niinkuin ihmisen käsi kirjoittawan salin walaistulle seinälle; kuningas huomasi sen ja hämmästyi suuresti, niin että hänen muotonsa muuttui ja polwensa wapisiwat. Hän huusi korkealla äänellä, että tietäjät piti kutsuttaman selittämään tätä salaista kirjoitusta, ja lupasi suuren kunnian sille, joka sen selittäisi. Kuningas aawisti, että joku onnettomuus oli häntä kohtaawa. Mutta ei kukaan woinut sitä selittää. Silloin kuninkaan äiti tuli ja huomautti, että waltakunnassa oli mies nimeltä Daniel, jossa oli „korkeampi henki“ ja joka kuningas Nebukadnesarin aikana oli ollut kunniassa pidetty. Daniel, joka heti kutsuttiin kuninkaan luo, selitti salaisen kirjoituksen. Koska Belsazar ei ollut sydäntänsä nöyryyttänyt Herran edessä, waan oli ylpeydessään noussut Herraa wastaan ja juomingeissa pilkannut Israelin Jumalaa epäjumalain rinnalla, waikka hän kyllä tiesi kuinka Herra oli Nebukadnesarille osoittanut woimaansa, — niin oli Herra nyt lähettänyt tämän kirjoituksen tulewan rangaistuksen ilmoittajana. „Sitä Jumalaa, jonka kädessä henkesi on, ja

jastaan“, niin on arweltu, että tämä Belsazar olisi juuri Raamatussa mainittu henkilö ja että Nabonid, lähtiessään Kyroa wastaan, olisi kuninkaaksi Babyloniin jättänyt poikansa Belsazarin, joka siellä sai surmansa Medialaisten tunkeutuessa kaupunkiin. Onpa niinkin arweltu, että Raamatun Belsazar olisi ollut edellinen kapinoitsijakuninkaista Darius Hystaspeen pojan aikana. Mahdotonta on ollut warmuudella päättää, mikä näistä arweluista on oikea.

jonka hallussa kaikki tiesi owat, et sinä ole kunnioittanut". Kirjoitus, joka kuului: „mene, mene, tekel, ufarsin" (s. o. laskettu, laskettu, punnittu ja jaettu) merkitsi, että Jumala oli laskenut ja lopettanut Belsazarin waltakunnan, oli punninnut kuninkaan ja hawainnut hänen liian köykäiseksi, jonka tähden waltakunta nyt jaetaan ja annetaan Medialaisille ja Persialaisille. Kun kuningas kuuli tämän selityksen, antoi hän käskyn, että Daniel puettaisiin purppuraan ja asetettaisiin suureen kunniaan. Nähtäwästi toiwoi hän, että ennustettu rangaistus tämän kautta wielä estettäisiin. Mutta wielä samana yönä tapettiin kuningas Belsazar ja Darius Mediasta*) sai waltakunnan.

Daniel jalopeurain luolassa. Kuningas Darius antoi suuren arwon Danielille. Hän oli jakanut waltakuntansa moneen satrappi- eli maaherrakuntaan, ja näitten yli asetti hän kolme päämiestä, joista Daniel oli yksi. — Herra oli Danielille antanut erinomaisen lahjan, että hän saattoi pakanallisia hallitsijoita palwella ja nauttia suurta kunniata maailman ylhäisten luona, sekä pakanallisen waltakunnan asioita hoitaa, ja kuitenkin säilyttää sydämmensä saastuttamattomana jumalanpelwossa. Ja Danielin työ ja jumalanpelko ei turha ollut, niinkuin jo näimme Nebukadnesarin kertomuksesta, sillä pakanatkin antoiwat kunnian Israelin Jumalalle.

*) Jos Raamatun Belsazar oletetaan samaksi kuin muistomerkkien Nabonid tahi hänen poikansa Belsazar, niin on Darius Mediasta epäilemättä Kyaxares II, joka Xenofonin kertomuksen mukaan lähetti sisarensa pojan Kyron walloittamaan Babylonin, jolle sisarenpojalle hän antoi tyttärensä puolisoksi ja Median huomenlahjaksi, koska hänellä ei omia rintaperillisiä ollut. Kaksi wuotta Babylonin walloituksen jälkeen kuoli Kyaxares ja Kyros jäi yksin hallitsijaksi. On kemmoinenkin arwelu lausuttu, että Raamatun Darius Mediasta olisi ollut Darius Hystaspeen poika, joka pidetään Persian waltakunnan warsinaisena perustajana. Mutta tätä arwelua wastaan näkyy muun muassa puhuwan Raamatun tiedonanto Dan. 6, 28:ssa.

Danielin wiisaus ja kuninkaan suuri luottamus häneen herätti muitten päämiesten ja maaherrain kateuden, ja he etsiwät syytä Danielia wastaan. Mutta kun eiwät löytäneet mitään wirhettä tahi pahaa tekoa, josta olisiwat Danielia syyttäneet, turwautuiwat he petokseen. He meniwät kuninkaan luo ja saiwat häntä puhutelluksi antamaan kuninkaallisen käskykirjan, jossa kiellettiin kolmenakymmenenä päiwänä rukoilemasta mitään joltakin jumalalta tahi ihmiseltä paitsi kuninkaalta; joka rikkoisi tätä kieltoa wastaan, olisi heitettäwä jalopeurain luolaan. — Jumalata pelkääwäiset ihmiset, wallankin jos owat senkaltaisessa korkeassa asemassa kuin Daniel, joutuwat usein syyttömästi kateuden, wihan ja wainon alaisiksi. Mutta on muistaminen tässä Wapahtajamme sanaa: „Ei ole palwelija suurempi herraansa" (Joh. 15, 20). Kateudessaan ja kostonsa tyydyttämisessä owat ihmiset sangen toimeliaat ja wiekkaat (Luuk. 16, 8): sen osoittaa tämäkin kertomus. Silloin he eiwät katso mitään uhria liian suureksi eiwätkä kammoa käyttää mitä keinoja hywänsä. Danielin wihamiehet keksiwät sangen wiekkaan keinon; heidän pyyntönsä kautta he näyttäytyiwät kuninkaan todellista parasta harrastawaisina, sillä kuningas oli sen kautta muka saawuttawa enemmän kunnioitusta ja waltaa kansansa keskellä. Ja kuningas, joka rakasti ihmisten ylistystä ja kunnioitusta, niinkuin moni muukin hallitsija tekee*), ei hawainnut heidän wiekkauttansa, waan suostui heti ehdotukseen.

Danielin oli tapa rukoilla ja kiittää Jumalata; kolme kertaa päiwässä hän huoneessaan lankesi polwilleen ja nöyryytti itsensä Herran edessä. Ja hän teki niin edelleen-

*) Pakanalliset hallitsijat owat usein waatineet itsellensä jumalallista kunnioitusta. Niin esim. Rooman keisarien kuwapatsaille kannettiin suitsutusuhria jo heidän eläessään, ja kuoltuaan julistettiin he jumaliksi.

kin huolimatta kuninkaan kiellosta. Wihamiehet wartioiwat Danielia ja tapasiwat hänen rukoilemasta huoneessansa. Silloin he heti kantoiwat kuninkaalle, sanoen: „Daniel, yksi juutalaisista wangeista, ei huoli mitään sinusta, herra kuningas, eikä sinun käskystäsi, jonka olet kirjoittanut, sillä hän rukoilee kolmasti päiwässä". Kun kuningas tämän kuuli, tuli hän murheelliseksi ja ajatteli aina iltaan asti, kuinka hän wapahtaisi Danielin. Mutta Danielin wihamiehet muistuttiwat kuningasta, että Medialaisten ja Persialaisten lain mukaan oliwat kaikki kiellot ja käskyt, jotka kuningas oli päättänyt, muuttumattomat, ja kuninkaan täytyi antaa käsky, että Daniel heitettäisiin jalopeurain luolaan. Mutta hän kutsui Danielin wielä eteensä ja sanoi hänelle: „Jumalasi, jota lakkaamatta palwelet, auttakoon sinua". Niin Daniel heitettiin jalopeurain luolaan, ja kuningas antoi omalla sekä waltakunnan woimallisten sinetillä lukita luolan owen. - Danielia ei estänyt kuninkaan kieltokaan palwelemasta Jumalata, sillä hän tiesi, että Jumalata pitää ylitse kaikkia peljätä ja rakastaa. Ja joka Jumalata sydämmessään pelkää ja rakastaa, hän osoittaa jumalanpalwelustaan myös ulkonaisesti. Daniel ei siis missään kerskaawassa mielessä eikä röyhkeydessä rikkonut kuninkaan käskyä. Mutta hän kunnioitti Jumalata enemmän kuin kuningasta. Wihamiesten erinomainen wiekkaus ja wäärä eli teeskennelty lainkuuliaisuus on tässä myös huomattawa. Nyt he pitäwät erinomaisen ankarasti kiinni siitä, että kuninkaan käsky on aina pysywä muuttumattomana. Mutta kummallako puolellahan oli oikea lain pyhänä pitäminen ja lainkuuliaisuus, wihamiesten wai Danielin puolella? Oikea esiwallan kunnioittaminen ja lain pyhänä pitäminen riippuu kuitenkin siitä, kuinka Jumalata kunniassa pidetään. — Kuningas tuli murheelliseksi Danielin tähden, ja hän tahtoi hänen pelastaa. Tämä näyttää, ettei Darius ollut-

kaan aiwan peräti itsekäs tyranni. Hän oli Danielin kautta oppinut tuntemaan Israelin Jumalan woiman, ja hän luotti myös ehdottomasti Danielin rehellisyyteen. Hänen sanansa Danielille osoittawat, ettei hän epäillyt Jumalan woiwan auttaa Danielia jollakin tawalla.

Kuningas meni huoneisiinsa, mutta sinä yönä hän ei syönyt eikä suwainnut mitään huwitusta, ei myöskään saanut hän unta silmiinsä. Ja aamulla warhain lähtee hän luolalle, johon Daniel oli heitetty, ja huutaa Danielia „surkealla äänellä“, sanoen: „Daniel, sinä eläwän Jumalan palwelija, onko Jumalasi woinut pelastaa sinun jalopeuroilta?“ Silloin Daniel luolasta wastaa kuningasta, ja puhuttelee häntä kunnioituksella, sanoen: „Kuningas eläköön kauan! Jumalani on lähettänyt enkelinsä, joka on tukkinut jalopeurain kidat, etteiwät he ole minulle mitään pahaa tehneet; sillä minä olen hänen edessänsä wiattomaksi hawaittu; enkä ole minä sinuakaan wastaan, herra kuningas, mitään tehnyt“. Silloin kuningas tuli suuresti iloiseksi ja käski ottaa Danielin ylös luolasta. — Kuningas wietti Danielin tähden unettoman ja lewottoman yön. Omatunto oli hänessä näet hereillä; se syytti korkeimman Jumalan kunnian ylönkatsomisesta ja oikeuden polkemisesta. Kuningashan oli waatinut itsellensä jumalallisen kunnioituksen, ja Daniel sai nyt syyttömästi kärsiä. Eiwät woineet herkut ja huwitukset poistaa kuninkaan lewottomuutta! Ja aamulla warhain hän itse lewottomana rientää Danielin kohtaloa tiedustelemaan. Ja mikä ihme! Jumala oli todellakin Danielia suojellut, Herra oli osoittanut woimaansa ja huolenpitoaan omistaan (Ps. 34, 8). Ja mikä todellinen ilo kuninkaalle tästä!

Nyt antoi kuningas käskyn, että Danielin wihamiehet rangaistaisiin. Lapsinensa ja waimoinensa he heitettiin luolaan, ja nälkäiset jalopeurat repiwät heidät heti kappaleiksi ja musersiwat heidän luunsakin. Sen jälkeen

kirjoitutti Darius julistuskirjan alamaisilleen, jossa käskettiin kaikkien waltakunnassa pelkäämään Danielin Jumalata, „sillä hän on se eläwä Jumala, joka iankaikkisesti pysyy, ja hänen waltakuntansa on katoomaton ja hänen woimansa loppumaton. Hän on wapahtaja ja hädässä auttaja, ja hän tekee tunnustähtiä ja ihmeitä sekä taiwaassa että maan päällä" (Dan. 6 l.).

Näin saattawat hurskaat uskonsa ja elämänsä kautta pakanainkin kesken tuottaa Jumalalle kunniata.

Danielin näyt. Danielin kirjan jälkimäinen osa, luwut 7—12, sisältää profetallisia näkyjä. Kuningas Belsazarin ensimmäisenä wuonna näki Daniel näyn, että neljä taiwaan tuulta pauhasi toinen toistansa wastaan suurella merellä. Ja merestä nousi neljä suurta petoa. Ensimmäinen oli jalopeuran muotoinen, jolla oli kotkan siiwet, toinen raatelewan karhun muotoinen, kolmas pardin muotoinen, jolla oli neljä linnun siipeä seljässä ja neljä päätä; neljäs peto oli kauhea ja sillä oli suuret rautaiset hampaat ja kymmenen sarwea. Sen jälkeen näki Daniel istuimet, joitten päällä istui „wanhan-ikäinen": istuimet oliwat niinkuin tulen liekki ja tulinen wirta käwi ulos istuimelta istujan kaswojen edestä. Ja hänen edessänsä seisoiwat kansat, „tuomio pidettiin ja kirjat awattiin". Ja wielä näki hän, ja katso, **yksi tuli taiwaan pilwissä niinkuin Ihmisen Poika; hän tuli juuri wanhan-ikäisen tykö ja wietiin hänen eteensä. Ja hänelle annettiin woima, kunnia ja waltakunta, että häntä kaikki kansat, sukukunnat ja kielet palwelisiwat; hänen waltansa on iankaikkinen walta, joka ei hukku, eikä hänen waltakunnallaan loppua ole** (7 l.). — Neljä petoa kuwaawat tässä neljää maailman waltaa, jotka kohoawat kansojen merestä. Tällä näyllä on paljon yhtäläisyyttä Nebukadnesarin unen kanssa (2 l.). Maailman wallat kohoawat ja kukistuwat jälleen: kullakin on

määrätty aikansa. Ja waikka Herran seurakunta näitten kautta saa kärsiä paljon wainoa, kootaan kansat kuitenkin wihdoin tuomiolle ja Ihmisen Pojan waltakunta jää iankaikkisesti pysywäiseksi. Tässä Danielin näysjä on monta Johanneksen Ilmestysraamattuun, Uuden testamentin profetalliseen ennustukseen, werrattawaa näkökohtaa.

Kuningas Belsazarin kolmantena hallituswuonna näki Daniel Susanin linnassa Elamin (Persian) maalla toisen näyn. Kaksisarwinen oinas (Medialais-Persian waltakunta), joka oli woittanut kaikki muut pedot ja tullut suureksi, taisteli yksisarwisen kauriin (= Makedonian Aleksanterin waltakunta) kanssa; ja kauris ryntäsi oinasta wastaan ja kukisti sen. Kauris tuli sangen woimalliseksi, kunnes sen sarwi lohkaistiin ja sen sijaan kaswoi neljä sarwea (8 l.). — Kun Aleksanteri suuri Tyron walloitettuaan w. 332 tuli Jerusalemiin, kävi hän temppelissä ja antoi lukea itselleen tämän Danielin ennustuksen.

Kuningas Dariuksen ensimmäisenä wuonna muisti Daniel profeta Jeremian ennustusta Israelin 70 wuotisesta wankeudesta ja rukoili hartaasti Herraa Israelin edestä, että Herra armahtaisi kansaansa, antaisi sen synnit anteeksi ja ottaisi sen jälleen armoihin. Silloin ilmoitti Herra enkelinsä Gabrielin kautta Danielille sekä Israelin wapautumisen että koko ihmiskunnan lunastuksen Kristuksen kautta. Tärkeimmät sanat tässä ilmoituksessa kuuluwat: **Seitsemänkymmentä wiikkoa***) **on määrätty sinun**

*) Hebrealaiset laskewat aikaa ylimalkain seitsenlukuisissa aikajaksoissa. Sen mukaan oliwat juhlatkin järjestetyt (katso s. 237). Wiikolla Raamattu saattaa tarkoittaa ei ainoastaan seitsenpäiwäistä aikajaksoa eli tawallista wiikkoa, waan myös kuukauswiikkoa (= 7 kuukautta), wuosiwiikkoa (= 7 wuotta), wuosiwiikon wiikkoa (= 49 wuotta) j. n. e. Näillä Danielin ennustuksen 70 wiikolla tarkoitetaan wuosiwiikkoja (7×70 = 490 wuotta). Nämä ennustetut 490 wuotta lasketaan monella eri tawalla. Tawallisin lasku on seuraawa. Kuningas Artaxerxes Longimanus (Raamatun

kansallesi ja pyhälle kaupungillesi, niin ylitsekäyminen lopetetaan, synnit peitetään, pahat teot sowitetaan, iankaikkinen wanhurskaus tuodaan esiin, ja näky ja ennustus kiinnitetään (wahwistetaan todeksi) **ja kaikkein pyhin woidellaan.** Siitä kuin käsky käy ulos, että Jerusalem pitää rakennettaman, Päämieheen Kristukseen asti, on olewa seitsemän wiikkoa ja kaksiseitsemättäkymmentä wiikkoa. Sen jälkeen surmataan, Kristus ja „päämiehen kansa" kukistaa kaupungin ja pyhän. Mutta Herra wahwistaa liiton monelle (9 l.) — Sangen merkilliset owat nämä ennustukset Kristuksen tulosta; surmaamisesta, ihmisten syntien sowittamisesta ja Jumalan iankaikkisen wanhurskauden ilmitulemisesta.

Danielin kirjan wiimeisissä näyissä (luwut 10—12) ilmoitetaan Danielille Persian waltakunnan tulewista kuninkaista ja hyökkäyksestä Herran kansaa wastaan, jolloin „he saastuttawat pyhän, linnan, ja saattawat pois jokapäiwäisen uhrin ja nostawat häwityksen kauhistuksen" (11, 31). (Tällä kuwataan Syrian kuninkaan Antioko

Artasasta), Xerxeen poika, lähetti 20:na hallituswuotenaan (Neh. 2, 1) Nehemian Jerusalemiin rakentamaan kaupungin häwitettyjä muureja w. 455 tahi 445 (sen mukaan milloin Xerxeen kuolema ja Artaxerxeen hallitusistuimelle nousu lasketaan tapahtuneen), joka rakennus walmistettiin ensimmäisten seitsemän wiikon (49 wuoden) kuluessa, wuoteen 405. Siitä on 62 wiikkoa eli 434 wuotta siihen kuin Wapahtajamme alkoi messiaallisen toimensa (w. 29). Tämän ajan jälkeen, keskellä seuraawaa wiikkoa ($3\frac{1}{2}$ wuoden perästä) Kristus surmattiin, ja Roomalaiset („päämiehen kansa") sitten häwittiwät Jerusalemin w. 70. — Näissä selityksissä on kuitenkin aina muistaminen, että ennustuksen 70 wiikkoa on profetallis-symbolinen ajanmääräys, jota ei woi historiallisesti laskea wuoden ja päiwän määrälle. Yksi huomiota ansaitsewa näkökohta tässä on myös, että 7×70 wuotta on 10 riemuwuoden jaksoa (riemuwuoden juhla oli aina 49 wuoden kuluttua), ja 10 on Raamatussa täydellisyyden ja päätöksen luku (esim. „kaikkein pyhin" todistuksen majassa). Wanhan liiton päätös, Kristuksen tulo ja uuden liiton perustaminen tapahtui profetallisen ajanlaskun mukaan 10 riemuwuoden jakson yhteydessä.

Epifaneen kauheata sortoa Juutalaisia kohtaan, mutta epäilemättä myös antikristuksen waltaa tulewina aikoina). Myöskin ilmoitetaan wielä lopuksi, että surkian waiwanajan perästä „pyhän kansan hajoitus saa loppunsa", ja ne, **jotka maan tomussa makaawat, heräjäwät, muutamat iankaikkiseen elämään ja muutamat pilkkaan ja iankaikkiseen waiwaan.** Mutta milloin „näitten loppu tulee, se on salattu ja suljettu hamaan wiimeiseen aikaan asti". „Monet puhdistetaan, kirkastetaan ja koetellaan, mutta jumalattomat pitäwät jumalattoman menon, eikä jumalattomat näitä tottele, waan ymmärtäwäiset ottawat näistä waarin" (12, 10).

Danielin, tämän ihmeellisen miehen, wiimeisistä elämänwaiheista ja kuolemasta ei meillä ole mitään warmoja tietoja. Hän oli eläänyt ja waikuttanut kolmen waltakunnan aikana, ollut monen hallitsijan tukena ja neuwonantajana sekä tuottanut Israelin Jumalalle kunniata pakanakansain keskellä. Daniel eli wielä kuningas Kyron aikana (esim. Dan. 10, 1) ja näki siis Israelilaisten palaamisen Serubabelin johdossa, waikkei hän itse puolestaan palaawiin liittynyt. On syytä luulla, että hän eli wielä Kyron jälkeistenkin aikana ja kuoli Darius Hystaspeen pojan aikana, joka tuli hallitukseen w. 521.

Ennenkuin jätämme profeta Danielin, mainitsemme wielä hänestä muutamia tapauksia, jotka löytywät Raamattumme apokryfisissa kirjoissa, waikkemme suinkaan tiedä, owatko nämä tapaukset aiwan historiallisia tositapauksia. Babelissa oli mies, nimeltä J o j a k i m, jolla oli hurskas ja kaunis waimo, nimeltä S u s a n n a. Kaksi jumalatonta tuomaria tahtoiwat wietellä häntä syntiin, mutta kun se ei heille onnistunut, syyttiwät he Susannaa awioliiton rikkomisesta. Kansa tuomitsi hänet kuolemaan; mutta silloin Daniel paljasti wiettelijäin jumalattomuuden ja pelasti wiattoman Susannan (H i s t o r i a S u-

sannasta ja Danielista). — Toisessa kertomuksessa kerrotaan Danielin häwittäneen lohikärmeen, jota sekä kuningas että kansa Babelissa kunnioittiwat jumalana. Tämän johdosta heitettiin hän jalopeurain luolaan, jossa hän sai olla kuusi päiwää, jolla ajalla profeta Habakuk kantoi hänelle ruokaa (Babelin lohikärmeestä). Niinikään häwitti Daniel myös toisen epäjumalan, nimeltä Bel. Tämän epäjumalan temppeliin pantiin joka päiwä runsaasti kaikellaisia ruokia, ja Belin papit selittiwät jumalan niitä waatiwan ja nauttiwan, waikka he itse perheineen ne söiwät. Daniel paljasti tämän petoksen, jonka jälkeen kuningas antoi tappaa papit ja salli Danielin häwittää epäjumalan kuwan (Babelin Belistä).

Juutalainen historioitsija Josefus, joka eli Kristuksen jälkeen Jerusalemin häwityksen aikana, puhuu myös profeta Danielista. Hän pitää Danielia suurimpana kaikista profetoista, ja sanoo, että hän oli rakas sekä Jumalalle että kuninkaille ja kaikelle kansalle, ja että häntä kuoleman jälkeenkin pidettiin kunnioittawassa muistossa. Hän kertoo myös, että Daniel oli rakennuttanut itselleen kauniin tornin Median pääkaupungissa Ekbatanassa, ja sanoo, että tämä torni wielä hänen, Josefon, aikana oli olemassa.

—

Haggai oli niitten joukossa, jotka Serubabelin johdolla palasiwat Babylonian wankeudesta Jerusalemiin. Toisena kuningas Dariuksen wuonna (520) hän astui profetana esiin ja nuhteli päämiehiä sekä kansaa lewäperäisyydestä Herran huoneen rakentamisessa, joka rakennus oli kesken jäänyt ei ainoastaan ulkonaisten esteiden tähden, waan myös kansan wälinpitämättömyyden tähden. Hänen kirjansa (2 l.) sisältää neljä neljän kuukauden sisällä pidettyä profetallista puhetta. Ensimmäisessä puheessa (1, 2—11) nuhtelee profeta huolimattomuudesta

Herran huoneen rakentamisessa ja näyttää, kuinka Herra sentähden oli antanut nautimon himon, ahneuden, köyhyyden, katowuosien y. m. pahan tulla kansaan. Päämiehet ja kansa ottiwat waarin tästä puheesta (12 w.).

Toisessa puheessa, 7 wiikkoa myöhemmin, lohduttaa profeta (2, 1—9) niitä, jotka owat nähneet entisen huoneen kunnian ja surewat nyt rakennettawan temppelin halpuutta. Kolmannessa (2, 10—19) lupaa profeta maallisenkin siunauksen Herran temppelin rakentajille; ja neljännessä puheessa (2, 20—24) ilmoitetaan Serubabelille, että Herra tahtoo „hänen korjata" ja „pitää hänen niinkuin sinettisormuksen", joten Dawidin huoneelle ennustettu messiaallinen lupaus kiinnitetään Serubabelin sukuun. — Merkillisimmät owat messiaalliset ennustukset 2, 6—9:ssä. **Tämän jälkimäisen huoneen kunnia on olewa suurempi kuin ensimmäisen, sanoo Herra Sebaot, ja minä tahdon antaa rauhan tälle paikalle, sanoo Herra Sebaot** (9 w.).

Sakarja. Samaan aikaan kuin Haggai, ainoastaan pari kuukautta myöhemmin, astui profeta Sakarja, Berekian poika, esiin ennustamaan. Herran nimessä kehoittaa hän, samoin kuin Haggai, jatkamaan temppelin rakentamista ja ennustaa ihanata tulewaisuutta Israelille Messiaan kautta: tosin häwitys ja waiwat kohtaawat ensin Herran kansaa ja „paimenkin lyödään", niin että „lampaat hajoowat", mutta wihdoin on kuitenkin apu tulewa kaikkia „syntiä ja saastaisuutta wastaan", ja Herra on kansallensa sanowa: „Se on minun kansani; ja heidän pitää sanoman: Herra Jumalani."

Sakarjan kirja jakaantuu kahteen pääosaan. Edellinen osa (1—8 l.) sisältää paitsi esipuhetta (1, 1—6) ensin 8 näkyä, jotka profeta näki kaikki samana yönä, 11:n eli Sebatin kuukauden 24:nä päiwänä kuningas Dariuksen toisena wuonna (1, 7—6 l.), ja sitten erään

lähetyksen johdosta Dariuksen neljäntenä wuonna waroituksia ja neuwoja kansalle oikean jumalisuuden harjoittamiseen (7 ja 8 l.). Jälkimäisessä osassa on kaksi ennustusta, joista toinen (9—11 l.) koskee Juudan wihollisten woittamista, Sionin kuninkaan tuloa ja Israelin tulewata ihanuutta, mutta myös paatuneen Juudan hukkumista, ja toinen (12—14 l.) ennustaa perikatoa Herran waltakunnan wihollisille, mutta armoa ja anteeksi-antoa Herran wainotulle kansalle, sekä kuwaa Herran seurakunnan lopullista taistelua ja korkeinta täydellisyyttä.

Tästä merkillisestä profetallisesta kirjasta merkittäköön erittäin seuraawat paikat:

6, 12. 13. Wesa on rakentawa Herran temppelin ja hallitsewa istuimellansa.

8, 22. Kansat etsiwät Herraa Jerusalemissa.

9, 9. **Iloitse sinä, Sionin tytär, suuresti ja riemuitse, sinä Jerusalemin tytär! Katso, sinun kuninkaasi tulee sinulle, wanhurskas ja auttaja, köyhä, ja ratsastaa aasilla ja aasintamman warsalla.**

11, 12. 13. Kolmekymmentä hopeapenninkiä sawenwalajalle.

12, 10—14. Walitus hänen tähtensä, „jonka läpitse he owat pistäneet."

13, 1. **Sillä ajalla on awojoin lähde olewa Dawidin huoneelle ja Jerusalemin asuwaisille syntiä ja saastaisuutta wastaan.**

13, 7. Paimen lyödään ja lampaat hajoowat.

14, 8. 9. Jerusalemin eläwät wedet, ja Herra ainoana kuninkaana.

Maleaki eli **Malakia** on wanhan liiton wiimeinen profeta. Hän ennusti Jerusalemissa Nehemian aikana, luultawasti noin 430 wuoden paikoilla, jolloin Nehemia oli joksikin ajaksi palannut Babeliin, oltuansa Jerusalemissa 12 wuotta. Kirjassaan (4 lukua) nuhtelee ja uhkaa

profeta uskottomia pappeja, jotka eiwät Herran sanaa kätkeneet, sekä kansaa, joka oli ottanut itselleen pakanallisia emäntiä. Myöskin ennustaa hän, että Herra kohta tulee temppeliinsä, ja hänen päiwänsä on „palawa niinkuin pätsi", jolloin jumalattomat palawat tulessa, mutta Herraa pelkääwäisille on „wanhurskauden aurinko koittawa."

Merkillisimmät ennustukset owat tässä:

3, 1. **Katso, minä lähetän enkelini, joka on minun eteeni tien walmistawa; ja kohta tulee temppeliinsä se Herra, jota te etsitte, ja liiton enkeli, jota te tahdotte; katso, hän tulee, sanoo Herra Sebaot.**

3, 17. 18. Wanhurskas armahdetaan.

4, 2. **Mutta teille, jotka nimeäni pelkäätte, on wanhurskauden aurinko koittawa ja autuus hänen siipeinsä alta.**

4, 5. 6. **Katso, minä lähetän teille Elian, profetan, ennenkuin se suuri ja hirmuinen Herran päiwä tulee.** Hän on kääntäwä isäin sydämmet lasten puoleen, ja lasten sydämmet isäinsä puoleen, etten minä tulisi ja löisi maata kirouksella."

IV. Babelin wankeus ja sieltä palaaminen.

---

70. Juutalaisten tila wankeuden aikana.

Herran kansa oli siis ajettu pois maastansa ja hajoitettu pakanain sekaan. Jeremialla ja muilla todellisilla Israelin lapsilla oli syytä itkeä ja walittaa. Olemme jo edellisissä kertomuksissa wähin koskettaneet kansan tilaa wieraalla maalla. Tämä maanpakolaisuus eli Babylo=